

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

15 OCAK 1958 — 75 Kuruş — Cilt VIII

Sayı: 92

Tel : 26754 Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

GİZLİ SANSÜR	1	Köy Yemekleri	15
ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :		HARMANDALIOĞLU	
Universitenin Kaderi Kendi Elin- dedir; Hâkim Teminatı Konusunda Yeni Bir Ümit Işığı; Bütçe Komis- yonu Müzakerelerinde Gizlilik; "Ci- gercinin Kedisi"; Ağız Alışkanlığı; Emisyon Değişmelerini, Tefsir Tar- zında "Değişmeler"; Mr. Brown ve Sir Hugh Foot	3-7	OKURLARIN FORUMU :	
Fanatizmin Çeşitleri Ömer SAKIP	8	İçtişük Üzerinde Tartışmalar (Is- mail N. ALKAN), Bir Prof. ve Bir Anket Hakkında (Habil Ertekin); Almanca mı Tarzanca mı? (Özden Dağcıoğlu)	17
İNCELEMELER :		KÜLTÜR ve SANAT :	
Norman Marsh'in Konferansları ve Komünistlik İsnatları		"Milyonerler İçin Toplumculuk" Metin AND	18
Dr. Muammer AKSOY	10	Gene Sanatçı ve Politika Üzerine Tektaş AĞAOĞLU	20
Bankacılığımızın Bünyesi ve Kredi Politikası	13	"Yaşamamız" Çevresinde Dolanı ... Bilge KARASU	21
		Neorealizm ve İtalyan Sinemacılığı Dr. Şevki VANLI	22
		Kültür Dünyasından Haberler	23

GİZLİ SANSÜR

New York Times gazetesi, sansür bulunan memleketlerde basın durumuna dair, 1957 yılı sona ererken Associated Press Ajansınca yayınlanan bir araştırmadan bahsediyor. (1)

New York Times, basının sansüre bağlı olduğu memleketler arasında Türkiye'yi de saymakta, ve Türk basınının içinde bulunduğu son durumu şöyle özetlemektedir :

"Türkiye'de basın kanunları heyeti umumiyesi itibariyle, gizli sansür meydana getirmektedir. Resmî sıfatı haiz kimseleri küçük düşürmek, memleketin malî itibarına, âme nizamına ve güvenliğine zarar verebilecek asılsız haberler yayınlamak gibi hareketler için 3 yıla kadar hapis, 10.000 lira para cezası koymaktadır... Başbakan Adnan Menderes idaresi, sonbaharda, basını daha da sıkı kontrol altına almak üzere iki yeni kararname çıkarmıştır. Bu kararnamelerden biri, bütün ilân ve reklâmların gazetelere dağıtım ve büyüklük ve ölçülerinin tesbiti işini bir resmî teşekküle vermiştir."

New York Times'in ciddi bir araştırmaya dayanan bu yazısı, Türkiye'yi basının sansüre bağlı bulunduğu memleketlerden biri olarak göstermekle beraber, Türkiye'de basın hürriyetinin daraltılması üzerine; şimdiki kadar Amerikan gazete ve dergilerinde çıkmış yazıların üslûpça en yumuşaklarından biridir.

Bu konuda, hele 1956 yazından bu yana Amerikan gazete ve dergilerinin yayınladığı yazılardan bir çoğu, yeni Basın Kanunu hükümleri gereğince Türkiye'de artık tercüme ve iktibas bile edilemeyecek kadar ağırdır.

Ne kadar ağır oldukları hakkında bir fikir verebilmek için, Haziran 1956'dan beri Amerikan basınında çıkmış yazılardan ancak birkaçının başlıklarını ve nisbeten hafif bazı cümlelerini nakledebiliriz.

İşte, küçüklü büyüklü Amerikan gazetelerinin, Demokrat Parti iktidarınca, Türkiye'de basın hürriyetini kısmak üzere alınan tedbirlere dair

yayınladığı sayısız başyazıdan birkaçının başlıkları :

"TÜRKİYE'DE BASKI (2)... TÜRKİYE'DEN KARA HABER (3). TÜRKİYE DE DİKTATÖRLÜKLER ARASINA KATILDI (4)... TÜRKİYE KARANLIĞA DOĞRU GİDİYOR (5)... TÜRKİYE GERİ GİDİYOR (6)... TÜRKİYE'DE TEHLİKE İŞARETLERİ (7)..."

Ve işte gene bu yazılardan, metinlerini Basın Kanunu hükümlerine göre bir hayli yumuşatarak aldığımız nisbeten hafif birkaç cümle :

"Türkiye'deki iktidar partisinin totaliterliğe temayülü, Amerika'daki Türk dostları arasında kaygı uyandırıcı bir hâl almıştır." (8)

"Başbakan Menderes'in kendi iktidarını idame edebilmek için başvurduğu usuller, bu memleketi Osmanlı idaresinin yoluna geri götürmektedir; biz kendisine, bu yolda yürüyebilmesi için yardım edemeyiz." (9)

Her totaliter lider gibi o da realist davranarak, ilkin basın hürriyetini çiğnedi, sonra, kendi kontrolü altındaki iktidar partisinin siyasi hürriyetleri kısmasını sağladı." (10)

"Bütün bunlar, Bay Adnan Menderes'le partisinin, bir demokrasideki iktidar partisi gibi değil, bir totaliter idarenin resmî memurları gibi davranışlarını göstermektedir." (11)

"Türkiye'nin Batılı dostları, bu memleket tek partili siyasi sistemi bıraktıktan sonra, yeni bir diktatörlüğe zemin olabilecek iktisadî müşkillerden kurtulabilmesi için ona yardıma razı olabildiler. Ancak Menderes rejimi tarafından basma ve toplantılara karşı alınan tedbirlerin bu memlekete yeni malî yardımlar yapılmasına engel teşkil etmemesi için, evvelâ bu tedbirlerin hesabı verilmek gerekir." (12)

"İnsan, işleri ne kadar kötü giderse gitsin, hâline şükretmek için daima bir sebep bulabilir. Bugün bizler de birer Türk gazetecisi olmadığımız için hâlimize şükrediyoruz.

Bütün diktatörlük ve diktatörler basını daima baskı altında tutmuşlardır. Türkiye'deki iktidar partisinin de bu yola girmiş olması hatasının büyüklüğünü göstermeğe yeter. Zulüm karanlıkta boy atar." (13)

"Türk halkı artık ancak hükümetin öğrenmesine izin verdiği şeyleri öğrenebilecektir. Bunun ardından

kölelik gelmez mi?" (14)

"Türkiye artık bir demokrasi değildir." (15)

Memleketinin dış itibarını, hele en yakın dostları gözündeki itibarını düşünen, her Türke derin acı verecek yazılardan seçtiğimiz bu nisbeten hafif cümlelerle daha sayfalar doldurabilir.

Gerçi 1956 yazında çıkarılan kanunlar üzerine; gerek Amerikan basınının gerek başka Batılı memleketler basınının memleketimiz hakkında vardıkları bu gibi kötümser sonuçlar, tamamen gerçekleşmiş değildir. O zamandan bu yana, daha ağır birçok tedbirler de alındığı, daha ağır kanunlar, ve nihayet, New York Times'in son yazısına konu olan karar-nameler de çıkarıldığı hâlde, Türk halkı diktatörlüğe râm olmamış, bütün bütün karanlığa gömülmemiş, ve Türk basını bir hadden öte susmamıştır.

Ama bu durumdan iktidar partisi kendine hiçbir şeref payı çıkaramaz.

Türk halkı ile beraber, bu halkın duygu ve düşüncelerini yansıtan tarafsız ve muhalif Türk basını da, bu güne kadar Türkiye'nin karanlık içine gömülmesini, iktidar partisinin yardımıyla değil, iktidar partisine rağmen önleyebilmiştir.

Nitekim, baş vurduğu tedbirlerden, çıkardığı kanunlardan umduğu sonuçları alamadığını gördükçe, iktidar partisi, aralıksız, yeni tedbirlere başvurmuş, yeni kanunlar çıkarmış, ve nihayet, Türkiye'de hür basını susturabilmek için, basının can damarlarını kesmekten başka çare kalmadığını düşünmüştür.

Bu can damarlarından biri kâğıt-sa, biri de ilândır. Dünyanın her yerinde, gazetelerin basılabilmesi için kâğıt, yaşayabilmesi için de ilân gereklidir. Şimdi Demokrat Parti iktidarı kâğıt ve ilân dağıtımını bütün bütün devlet tekeline almakla, gazete ve dergilerin basılabilmelerini ve yaşayabilmelerini artık tamamiyle kendi insafına, kendi lütûf ve ihsanına bağlamak istemiştir.

Bu durumu anlatmak için New York Times'in kullandığı "gizli sansür" deyimini pek yerindedir, hattâ belki de hafiftir. Çünkü basına henüz resmen sansür konulmamakla beraber, sansürden beklenen sonuçları; başka yollardan, gizli veya dolayık

yollardan sağlyabilmek artık hükümetin elindedir.

Türkiye'de sansür, hem de gizli değil açık sansür, son kararnamelerden önce de, hukuken değilse bile fiilen işlemeğe başlamıştı.

Meselâ basının neşrinden evvel teftiş ve muayeneye tâbi tutulması yacağı belirtilen Anayasa hükmüne rağmen, tatbikatta savcılıklar artık, gazete ve dergileri, daha neşredilmeden önce, matbaada toplatabilmekte-dirler.

Bu, fiilen sansürdür.

Türkiye'de artık gazete ve dergilerin neşri belirli sürelerle yasak edilebilmektedir.

Böyle bir ceza da, demokrasideki basın hürriyeti ölçüleriyle, sansür sayılır. Nitekim gazetelerin neşrini menetmekle, gazeteleri neşrinden önce teftiş ve muayeneye tâbi tutmak arasında bir fark olmadığını, Amerikan Yüksek Mahkemesi daha 1931'de şu kararlarla belirtmişti :

"Gazetesinin, resmî işlerde aksaklıklara dair iddialar ihtiva eden bir nüshasını hiçbir ön tahdide tâbi olmaksızın yayınlama hakkına sahip bulunan bir neşir, elbette gazetesinin müteakip nüshalarını da aynı maksatla yayımlayabilir demektir."

Neşir yasağı koyma yetkisinin istismar edilerek, halkoyuna duyurulması hükümetçe istenmiyen hemen her meseleye teşmili ise, endirekt bir sansürdür.

Bir yanda neşir yasağı böylece istismar edilirken, öte yanda, iktidar partisi liderlerinin, tekzip hakkını istismar ederek, hakikate uysun uymasın her istedikleri yazıyı bütün gazete ve dergilere, hem de kendi tâyin ettikleri şekilde ve puntolarla neşrettirebilmeleri, öylelikle bazan bir gazetenin birinci sayfasını baştan aşağı kendi yolladıkları yazılarla doldurabilmeleri de, endirekt sansürü tamamlamaktadır.

Bütün bu tedbirlere, ve basınıla ilgili kanunların son derecede ağırlaştırılan hükümlerine rağmen, Türk halkının demokrasi ülküsüne bağlılığından kuvvet alarak, bugüne kadar hürriyetini az çok idame edebilen, hiç değilse şerefini koruyabilen Türk basını, şimdi, ilân ve kâğıt dağıtımını devlet tekeline alınarak can damarları kesildikten, üstelik gerçekleri Meclis konuşmalarına dayanarak halkoyuna ulaştırabilme imkânları daraltıldıktan sonra da, gene şerefiyle

yaşamağa, ödevlerini yerine getirmeğe devam edebilecek midir?

Türk basınının bunda muvaffak olması ancak, hür kalmağa savaşılan gazete ve dergileri halkın, iktidara karşı destekleyip korumasına bağlıdır. Can damarları kesilen basın artık ancak halkın himayesi altında şerefiyle yaşayabilecektir.

Bu himayenin ne şekilde, ne yollarda olabileceğini, iktidar üzerinde tesirini nasıl gösterebileceğini, halk ve basın beraberce aramalıdır!

Eksikleri, zaafı ne olursa olsun, Türk basını, Türk halkına demokrasi yolunda büyük hizmetlerde bulunmuştur. Şimdi halkın, bu hiz-

metleri basına ödemesi zamanıdır.

Eğer basın susarsa, dünya artık halkın da sesini duyamayacak, ve Türk Milleti hür dünya gözünde, yukarıya birkaç örneğini aldığımız ağır hükümlerden, hür dünyaya "köle" gibi görünür bir duruma gelmekten, kendini kurtaramıyacak, hür dünyanın ölçüleriyle ergin bir millet olduğuna, Batılı milletler topluluğunda şerefli bir mevkie lâyık olduğuna, dost düşman, kimseyi inandıramıyacaktır.

- (1) 28 Aralık 1957,
- (2) Toledo Blade, 6 Temmuz 1956
- (3) Minneapolis Tribune, 10 Temmuz 1956,
- (4) Chicago Daily Tribune, Temmuz

1956,

- (5) San Jose Mercury, Haziran 1956,
- (6) Oil City Derrick, 14 Haziran 1956,
- (7) Birmingham News, 8 Haziran 1956,
- (8) Oakland Tribune, 25 Haziran 1956,
- (9) Oakland Tribune, 25 Haziran 1956,
- (10) Richmond Palladium Item, 11 Temmuz 1956,
- (11) Waterbury Republican, 6 Temmuz 1956,
- (12) Christian Science Monitor, 6 Temmuz 1956,
- (13) Saratogian, 13 Haziran 1956,
- (14) San Jose Mercury, Haziran 1956,
- (15) Richmond Palladium Item, 11 Haziran 1956.

Onbeş Günün Notları

Üniversitenin Kaderi Kendi Elindedir

1954 seçimlerinden bu yana hemen hiçbir ay geçmemiştir ki, D. P. ve onun organları, demokrasinin kalelerinden birine veya birkaçına karşı toplarını yöneltmemiş olsunlar. Son günlerde bu şerefe, yine Üniversite nail olmaktadır. Zaten kaç senedir, bütçe ayırları gelince D.P., üniversiteden yeni kurbanlar ister. Parasını verdiği bu ilim ocağının, her şeyden önce velinimetinin şarkısını söylemekle mükellef olduğunu, yeni bir baskı misali ile anlatmaya çalışır. Ne yazık ki, bu uslanmaz ilmiye mesleğinin mensupları, yine de arzu edilen derecede müti hale gelmemekte; bu yüzden de, Partinin «İslah gayretleri» tekrarlanıp durmaktadır.

Üniversitenin şeref listesine bu kere eklenmek istenen yeni isimler, hukukçuların, gençliğin ve Türk umumî efkârının pek iyi tanıdığı ve takdir ettiği, çok değerli iki profesördür: Hüseyin Nail Kubalı ve Ragıp Sarıca. Bugüne kadar takibedilen metoda yine riayet edilerek, bir aslı, bir de yedek olmak üzere iki aday tesbit edilmiştir. Sarıca'nın şimdilik sadece «hazırlayıcı devre» içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Kubalı'nın durumu ise, aşikâr surette son devreye intikal etmiştir. Zira Ankara'daki malûm gazetenin mahut «kara yıldız» larının hücumu geçmesi, daıma bunu ifade edegelmiştir.

Bu profesörlerin suçlarının ne olduğunu, uzun uzadıya anlatmaya lüzum yoktur. Herkes biliyor ki, bu iki hukuk hocası, D.P. nin bunca nasihatine rağmen, memleketin hukukî meseleleri hakkında müstakil kanaat sahibi olmak ve bunu ifade etmek gibi bir huydan vazgeçmemek hususunda ısrar etmektedirler.

Hâdiseler mütad seyrini takip ederse, Senatonun vereceği rapordan birkaç gün sonra, değerli profesörün hocalık durumu askıya alınacaktır. Kendisi 6 aylık bir «sadakat ikmal imtihanı» na tâbi tutulacaktır ki, onun karakterini yakından tanıyan bizler için, bu imtihanın menfi olarak neticeleneceğini bugünden kestirmek pek kolaydır. Normal olarak aynı âkibet, gelecek senenin Bütçe ayırlarında Sarıca'yı beklemektedir.

Kendimize fazla bir ıstıhar payı çıkar maksızın şu gerçeği kaydetmek isteriz: Kubalı ve Sarıca gibi kanaatlerini çekkinmeden ifade eden Hukuk Profesörlerinin bugüne kadar Üniversitede kalabilmeleri, biraz da Forumcu hocaların geçen sene gerçekleştirdikleri «huruç» hareketinin yarattığı çekingenlik sayesinde mümkün olabildiği.

Maalesef şuna kaamiiz ki, fikir, tenkid ve ilim hürriyetleri tanınmadıkça, Kubalılar, Sarıcalar, bugün değil-

se yarın, Üniversiteden uzaklaşmaya mecbur olacaklardır. Zira hak ve hürriyete âşık olan kimseler dahi, bir bakıma, hareket serbestisine sahip olma imkânından mahrumdurlar. Onlar da, dahilî bir tazyikin tesiri ile, idealler için mücadele etmeğe mahkûmdurlar. Baskı ve tehlike arttığı halde, yollarından dönemezler. Bu gibiler için, büyük hürriyet şairi Namık Kemal'in şu şaha-ne beyti nekadardır doğrudur: «Ne efsunkâr imişsin ah, ey didanı hürriyet — Esiri aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten». Evet, dün korkup susanlar veya devrin iktidarına hulûs çakanların büyük çoğunluğu, nasıl bugün de aynı yoldan gitmekte iseler, dün kanaatini açığa vuran ve vicdanın sesini takip eden şahsiyet ve karakter sahibi aydınlar da, müeyyidelerin ağırlaşmasına rağmen, gerçekleri ifade etmekten kendilerini yine de alıkoyamayacaklardır.

Diğer birçok meslekdaşları gibi bu iki profesörün de susmayı tercih etmeleri, yahut da «devletin âli menfaatleri icabı» atılan teşriî ve icraî adımların her zaman kitaba uymıyacağını idrak ve buna göre hareket etmeleri istenmektedir. Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı, Türk Hukuk Kurumunun — tamamı teknik meseleler üzerinde — ter-tip ettiği konferanslara dahi salon vermemek suretiyle «örnek» davranışlarda bulunurken, İstanbul Hukuk Fakültesi-nin bâzı profesörlerinin kendi bildiklerine göre hareket etmeleri, şüphesiz ki, ilgili makamlara, büyük «günahlar» gibi görünür.

Demokrat Parti idareci ve sözcüleri-

nin affedemediği bir husus da, tenkid lüzumunu hisseden hukuk hocalarının mazide ve başka memleketlerin hukuk sistemlerinde bu kadar geniş imkânlar varken, memleketimizin -ve hem de ak tüel değere sahip- hukuk meselelerini ele almalarıdır. Meselâ orta çağlardaki yahut Bulgaristan, Yunanistan, Uruguay veya Paraguay'daki hukukî durumu tenkid etmek dururken, memleketin hayatî değere sahip meselelerini tahlil ve tenkide tâbi tutmak, onlara göre, şöhet düşkünlüğü, menfilik - bütün kötü vasıfların bir kelime ile ifade edilmesi demek olan - muhaliflik ve hattâ gizli komünistlikten başka birşey değildir.

Bu gibi davranışlardan ötürü bir profesörün vekâlet emrine alınmamasına, bugünkü kanunlarımızın dahi müsait bulunmadığını; aksini derpiş eden bir kanun yahut tatbikatın, akla ve adalete olduğu gibi memleketin ihtiyaçlarına da uymadığını; ve fakat keyfî bir suretle tatbika müsait olan 6435 sayılı kanuna dayanan Maarif Vekillerinin, Profesörleri, — Senatonun mütalâasını dahi hiçe sayarak — Vekâlet emrine alageldiğini, Forum'un birçok not ve incelemesinde belirtmiş bulunuyoruz.

Her yeni hâdise dolayısıyla aktüel bir değer kazanan bu gerçekleri durmadan tekrarlayarak, hem okuyucularımızı lüzumsuz yere yormak ve hem de bu kâğıt ve mürekkep darlığında malzeme israf etmek yoluna gitmiyeceğiz. Sadece belirtmek isteriz ki, D. P. demokrasi yolundan çıkarak, bir rejim büranını yaratıktan, yamî demokrasinin kalerini kuşattıktan sonra, bunlardan biri olan Üniversite de, ya etrafındaki bütün tehlikeleri bizzat atabilecek kuvveti elde etmeğe, yahut da tamamen teslim olmağa mecburdur. Daha müşah has konuşursak: periyodik olarak kendisini gösteren bu anormal durum, Üniversitenin, muhtariyeti elde edecek ve elinde tutacak mânevi güce sahip olmasına, yahut da muhtariyetin tamamen kaldırılmasına kadar devam edecektir. Hulâsa: D.P. Programının 9 ncu maddesindeki vaadin tam zıddına olarak, yakında bütün üniversitelerimizin, yeni kurulmakta olan Atatürk Üniversitesi modeline uygun surette, muhtariyetin son kırıntılarını da kaybetmelerini beklemek lâzımdır.

Fakat bununla üniversite dâvasının

sona ereceğini sanmak beyhudedir. Ne kadar sert tedbirlere başvurulursa vurulsun, yanlış sistemler, gayelerine aslâ ulaştırılmazlar. Üniversite hocalarını baskı ile susturmağa devamlı olarak imkân yoktur. Hürriyet ve hakikatın hizmetinde çalışan aydınların sayısı, gün geçtikçe artacaktır. Nurlu bir geleceğe olduğu gibi, hür ve muhtar bir üniversiteye sahip olmak da, ancak ve ancak bu gibilerin çoğalmasına bağlıdır.

Her topluluğun, lâyıık olduğu rejime sahip olacağı hakikati, Üniversiteler için de doğrudur; Azilden korkan ve günü gelince istifa etmekten çekinen hocaların çoğunluğu teşkil ettiği bir Üniversitenin muhtariyeti, daima hükümetin ihsan ve insafına bağlı kahr. Üniversite hocalarının — Rektörü, Senatörleri ve Dekanlarıyla — atılmaktan ve istifadan korkmadığı gün, ilim hürriyeti dâvası halledilmiş demektir. İşte onun içindir ki, «hürriyetler bedava elde edilmezler» vecizesi, üniversite meselesinin de anahtarını teşkil etmektedir.

Hâkim Teminatı Konusunda Yeni Bir Ümit Işığı

Birkaç senedenberi şiddetini artırarak devam edegelen rejim buhranının ağırlık merkezini, hâkim teminatı ve mahkeme istiklâli konusunun teşkil ettiğini söylemekle herhalde hatâ etmiş olmayız. Gerçekten, bugün kasvetli bir siyasî hava içinde bulunuyorsak, vatandaş huzur, güven ve istikrar hislerinin yoksunluğunu duyuyorsa, bunun başlıca sebebi, siyasî kuvvetin, hâkim teminatını ve dolayısıyla mahkeme istiklâlini derece derece kısmak suretiyle bütün adalet cihazını kendi vesayet ve murakabesi altına almak yolunu tutmuş olmasıdır. Siyasî kuvvet tarafından, mahkeme istiklâline yapılan müdahaleler ve bir «güdümlü adalet» yaratılmak isteniyormuş intibamı veren teşebbüsler, Prof. Göktürk'ün bakanlığı devrinde özamî haddine ulaşmıştır. Tek suçları vicdanlarının sesini dinlemiş olmaktan ibaret bulunan hâkimlerin «görülen lüzum üzerine» kütle halinde emekliye sevkedilmeleri, yıldırım sür'atıyla yapılan nakiller, siyasî bir davada hoş gitmiyen bir karar veren hâkimin Bakan tarafından partizanlıkla itham olunarak teşhir ve tehdit edilmesi: Bütün bunlar, Hüseyin Avni Göktürk

devrinin acı ve silinmez izleri olarak vatandaşın hafızasında daima yer alacaktır.

Cumhuriyetten bu yana adalet tarihimizin belki en karanlık sayfalarını teşkil eden bu devre, artık kapanmış nazarile bakılabileceği mânasına gelen bâzı sözleri yeni Adalet Bakanının ağzından işitmek, âmme efkârında çok müsbet bir tesir yaratmış bulunuyor. Gerçekten, sayın Budakoğlu'nun, 1958 yılı Adalet bütçesinin müzakereleri sırasında; Bütçe Komisyonunda yapmış olduğu konuşma, selevininkinden tamamen farklı, yeni ve ileri bir zihniyetin ifadesini taşımaktadır. Gazetelerden öğrendiğimize göre, sayın Bakan, hâkim teminatı bahsinde soru ve temenilere cevaben, hâkim teminatının üzerinde titizlikle durulan bir mevzu olduğunu, bu teminatın bir zaruret ifade ettiğini söyledikten sonra; «teminat hâkimin tâyininden başlamalıdır; buna Vekâlet olarak kaaniyiz ve bu yolda hazırlıklarımız vardır» demiştir. Bizim asıl dikkatimizi çeken, ve yeni bir görüş ve düşünüşün müjdecisi olarak kabul ettiğimiz cümle şu olmuştur: «Öyle bir hal tarzı olmalıdır ki, icra organı bu müessese üzerinde müessir olmamalı, hiçbir vesile ile bu müessese politik mevzua girmemelidir.»

FORUM, şimdiye kadar hâkim teminatı konusunda yayınladığı çeşitli yazılarda, daima, hâkimlerin tâyininden emekliliğine kadar; bütün personel muamelelerinin siyasî makamlardan alınarak müstakil bir organa verilmesi fikrini savunmuştur. Şimdi, bu fikrin biz zat Adalet Bakanı tarafından benimsendiğini ifade eden sözler karşısında memnuluk duymaklığımız tabiidir. Bundan önce de muhtelif vesilelerle açıkladığımız gibi, kanaatimizce, hâkimlerin siyasî kuvvet karşısında istiklâlini sağlayacak en esaslı ve en müessir tedbir, Fransa ve İtalya'da olduğu gibi, Anayasa ile, Adalet Bakanlığından tamamen müstakil bir Yüksek Hâkimlik Divanının kurulması olacaktır. Ancak, Anayasanın değişmesine bağlı olan bu uzun vâdeli inkılâbın bir gün gerçekleşmesine intizaren, Emekli Sandığı Kanununun meşhur «görülen lüzum üzerine» hükmünün ilgasından başlamak üzere hâkimlerin teminat ve istiklâllerini sağlayacak birçok tedbirlerin bugünden alınması mümkündür. Kanun yolu ile hükümet dışı müstakil bir organın kurulması ve hâkimlerin tâyin, terfi, nakil ve disiplin işleriyle münhasıran bu

organın yetkili kılınması şüphesiz ki bu tedbirlerin en önemlisini teşkil eder. Sayın Budakoğlu'nun, Bakanlıkça yapılmakta olduğunu bildirdiği hazırlıkların, bu istikamette hazırlıklar olduğunu ümit ve temenni etmekteyiz.

İhtimal, birçok kimseler, Demokrat Partinin artık açığa vurulmuş olan malûm siyasî akidesi ve tutumu karşısında bu yeni vadeleri tamamen şüpheli bir tavırla karşılayacaklardır. Biz, herşeye rağmen bu husustaki ümidimizi muhafaza etmek istiyoruz. Uzun bir zamandanberi yalnız dik ve hasin sesler işitmeye alışmış olan kulaklarımızda, Adalet Bakanından gelen yumuşak ve anlayışlı ses okşayıcı bir tesir yapmıştır. Bakan, müsbet fikirlerini ve açık taahhütlerini bir ân önce gerçekleştirmek suretiyle yalnız iyi niyet ve samimiyetini isbat etmekle kalmıyacak, aynı zamanda rejim buhranının halli yolunda ilk büyük adımı atmış olmanın şerefini de kazanacaktır.

Bütçe Komisyonu Müzakerelerinde Gizlilik

Bütçe Komisyonunda Hariciye bütçesi konuşulmaya başlandığı sıralarda, Vekil, kendisine sorulan suallerin açık celsede cevaplandırılmayacağını söyleyerek, gizli celse istemek hususunda içtüzükteki hakkını kullandı. Ve neticede bu isteğe uyularak bütün Hariciye bütçesi gizli celsede müzakere edildi.

Sorulan suallerden bazılarına, stratejik ve askerî mevzularla ilgileri dolayısıyla, alenen cevap verilmesinin imkânsız olduğu kabul edilmelidir. Fakat, bu vaziyet, haricî politikamıza ait bütün meselelerin gizli münakaşa edilmesini ve efkârı umumiyeye aksettirilmemesini kat'iyen icabettirmez. Kanaatimizce, dış politikamıza ait esas meselelerde Kıbrıs dâvasında, NATO ile münasebelerimizde, Arap ve Orta-Doğu meselelerinde tutumumuzun açıkça müzakeresi ve çeşitli zaviyelerden tahlil edilmesi hem iktidar, hem muhalefet için çok faydalı olurdu. Son yıllarda haricî politika meseleleri bir sır perdesi içinde ele alınmış, efkârı umumiyeye, bu mevzulardan ancak meydan nutukları vasıtasıyla ve kifayetsiz bir şekilde haberdar edilebilmiştir. Dış politikamızın her sahada başarılı olduğunu iddia etmeğe imkân var mıdır? Durum

tatmin edici olmaktan uzaktır.

Bu itibarla Hariciye Vekili «sualler bu minval üzerinde devam ederse» diyerek topyekûn gizli celse istiyeyeceği yerde, sualler arasında gizli görüşülmesine lüzum bulunanları ayırarak, sadece bunlar için gizli bir celse talep etseydi ve diğerlerinin alenî celsede müzakere edilmesine imkân verseydi, kanaatimizce, daha yapıcı ve demokratik usûllere daha uygun bir tarzda hareket etmiş olurdu.

«Ciğercinin Kedisini»

Senatör McCarthy'nin son günlerini yakından bilenlerin anlattıklarına bakılırsa, bir zamanlar Amerika'ya dehşet salmış olan bu yaman demagog, gözden düştükten ve kimseyi inan dıramaz hale geldikten sonra, kendisini içkiye vermiş ve soluk çehresini halktan saklamak için evinden dışarıya çıkmaz olmuş. Şahsî şöhreti uğruna binlerce insanı ekmeğinden edip toplum içinde birer parya hâline getirmiş olan bir kimse durup dururken gaddarlardan pişmanlığa dönemiyeceğine göre, bu inzivayı vicdan azabının bir sonucu diye izah etmek doğru olmaz; olsa olsa, komünizm isnatları üzerine kurulmuş bir imparatorluğun çöküşü karşısında tahtsız kalmış bir demagoji kralının küskünlüğüdür bu. Bütün dünyanın geçirmiş olduğu tecrübeler, bizi, velveleli komünizm aleyhtarlığı iddialarıyla ortaya çıkan kimselerin gerçek saikleri hususunda çok dikkatli davranmaya sevk ediyor. Bu bakımdan, her durumu ayrı ayrı ele almamız ve iddiaların arkasındaki sebepleri araştırmamız gerekiyor. Türkiye'de de, komünizm aleyhtarlığını suistimal etmiş bazı kimselerin yakın tarihimizi bir hayli çalkalandırmış olan faaliyetlerindeki gerçek saikler ve demagoji ile vatanseverlik halitalarındaki gerçek nisbetler, zaman geçtikçe, tarihî perspektif içinde daha iyi anlaşılacaktır.

Fakat, toplumların hayatı bakımından asıl tehlikeli olan şey McCarthy ve benzerlerinin münferit gayretleri değildir. Asıl tehlike, bu gibi iddialar birer şahsî şöhret sebebi olmaktan çıkıp, kötü rejimlerin savunulması için kullanılmaya başlandığı zaman belirir. Tarihte bunun misalleri pek daha çok. Mussolini'nin kara gömlekliileri Roma üzerine yürüdükleri gün, maksatları Vatikân'a kızıl bayrakların çekilmesini önlemektiler Hitler, Weimar rejiminin te-

mellerini yıktığı zaman, bu temellerin dibindeki kızıl solucanları ayıklamak iddiasındaydı. Bugün, Güney Amerika'daki her küçük diktatör kendisini devirmeğe çalışanları komünistlikle damgalıyor; devirme işini başarıyla sona erdirebilenler de aynı sakızı çiğnemeye devam ederler: devirdikleri komünist kendileri de komünist düşmandırlar.

Hoşa gitmiyen herşeyi komünistlikle damgalamak temayülünün millî sanatımızı, edebiyatımızı ne derece kısırlaştırdığını, düşünce hayatımızı ne kadar daralttığını tekrara herhalde lüzum yok. Aynı korku, aynı dert millî siyasetimizde de bazı konuları âdeta birer tabu hâline getirmiştir. Bugün, sendikacılık, işçi hakları, sosyal güvenlik ve eşitlik meselelerini ele alımlar, eğer hayatları boyunca susmaya mahkûm edilmek istemiyorlarsa, fazla derinlere inmeden üstünkörü birşeyler söylemeye ve her lâfın arasına «millî» sıfatını karıştırmaya mecburdurlar.

Son günlerdeki bazı gelişmeler, bu sahadaki ufukların daha da kararmakta olduğunu gösteriyor. Ortaya bir de «gizli komünizm» lâfı çıkmıştır. Aldığı iktisadî ve siyasî tedbirlerle memleketteki durumunu bir türlü düzeltemediğini gören, kısacası beğenilmezlik denizine düşen iktidar, ne olduğunu kendisinin de pek iyi bilmediği bir yılanca sarılmak zorunda kalmıştır. İktidar yazarlarının ve sözcülerinin ifadelerini karıştıranlar «gizli komünizm» i tarif etmekte bir hayli güçlük çekeceklerdir. 5 Ocak 1958 tarihli «Zafer» de çıkan bir makaleye göre, gizli komünizm sayılan hususlar şunlardır: «Memleket idaresinin kötülüğünü, bunun da mevcut nizamdan ileri geldiğini zihinlere yerleştirmek», milletvekillerinin Meclisteki ve dışardaki hareketlerini gayet kötü bir şekilde basın sütunlarında göstermeye çalışmak», «milletvekillerinin mevkilerini kötüye kullandıkları konusunda neşriyat yapmak», «sütü bozuk birisi kendi parti grubu aleyhine konuştu mu bunu hemen ele alıp sütunlarına geçirmek», «hürriyet, demokrasi elden gidiyor, iktidar grubu filânın emrindedir, diktatörlük vardır demek» ve nihayet «Meclis dün yirmi saniye çalıştı, yarın saatte on kanun çıkardı, diye yazmak!» Bunlar, iktidar sözcüsü gazetesinin makalesinden alınmış cümleler. Hükümetin resmî görüşü ise, İçişleri Bakanının Büyük Millet Meclisi Bütçe Encümeninde yaptığı konuşmada şöyle ifade ediliyor: «Memleket iç

ve dış emniyetini içtimaî emniyetimizle birlikte mütalâa ederek, millî bütünlüğümüze, huzur ve emniyetimize müteveccih her türlü «subversive» hareketle mücadeleyi ve vatanımızı bu bakımdan melhuz ve muhtemel zararlardan korumayı müstacel ve ciddî mahiyeti haiz vazifelerimizden saymaktayız...» McCarthy edebiyatının başta ettiği kelimelerden «subversive» kelimesinin Türkçesini bile araştırmaya zahmet etmeden olduğu gibi alınması bir yana, konuşmada kullanılan terimlerin elâstikiyeti, bundan sonra her ağzını açacak kimsenin dilini oynatmadan uzun uzun düşünmesini gerektirecek mahiyettedir. Muhalefetin nekadarı «iç emniyet» i sarsmadan yapılabilir, hangi hareket huzuru ve emniyeti bozacak mahiyettedir? Melhuz ve muhtemel zararlar neler olabilir? Bütün bunların cevaplarını Zafer sütunlarında aramak, son günlerde Türk vatandaşlarına hoşça vakit geçirten eğlenceli bir bulmaca olmuştur. Maamafih, uzun uzun uğraşmaya da lüzum yok; bulmacanın anahtarı yine İçişleri Bakanının konuşmasındaki «her türlü» sözüdür! İktisadî kalkınmanın aksıyan taraflarını göstermek, siyasî haklardan bahsetmek gibi şeyler bu elâstikî çerçevenin içine kolayca sokulamaz mı? Düşünce ve öğretim hürriyeti için mücadele edecek olanlar bundan sonra daha ihtiyatlı hareket etmelidirler. Orhan Veli sağ olsaydı, artık «açlıktan bahsetmek», binaları yakmak» gibi isnatların pek demode olduğunu görür, «ciğercinin kedisinden sokak kedisine» şöyle bir «cevap» yazardı:

*Muhtariyetten bahsediyorsun;
Demek ki sen komünistsin.
Demek öğrencilere hürriyetten bahsedersen sensin.*

*İstanbul'dakilere de sen,
Ankara'dakilere de sen...
Sen ne domuzsun, sen!*

Tarihin zorlayışı ve toplumsal sebeplerin etkisi altında, sol temayüllü kimselerin Rus casuslarıyla bir tutulduğu bir memlekette bu çok müessir ve müessir olduğu kadar da kolay silâha sarılanlar nereye doğru gittiklerini anlamalıdır. Gizli veya açık her türlü komünizmle mücadele etmenin çok daha verimli başka yolları vardır. Batı memleketlerinden örnek alabileceğimiz ve şimdiye kadar onları totaliter solcu idarelerin eline düşmek-

ten kurtarmış olan türlü çarelerin güçlüğü mü bizi korkutuyor? Yoksa bu kolay gidiş, gittikçe karanlıklaşan sahnelere doğru bir prelüd müdür? Unutmamak gerekir ki, her silâh gibi bu silâh da geri tepebilir. Gizli komünizmle mücadele ettiklerini söyleyenlere karşı biri çıkar da, «siz, geçim sıkıntısı içinde ezilen sınıflar için birşey yapmıyorsunuz, açık tartışmalara yasak koyup gizli faaliyetlerin ortaya çıkmasına yol açıyorsunuz, aydınlardan müteşekkil memur ve gençlik kütlelerinin ihtiyaçlarına gözlerinizi yumuyorsunuz, yeraltı faaliyetlerinin pençesine kolaylıkla düşebilecek bir gayrimemnunlar zümresi yaratıyorsunuz ve bütün bunları yapmakla, gizli komünistlerin ekmeğine yağ sürüyorsunuz» derse, nasıl cevap verileceğini hep merak ediyoruz.

Ağız Alışkanlığı!

Ankara, yakında Bağdat Paktı'nın önemli toplantılarından birine daha şahit olacaktır. Muhtemelen yollara ren gârenk bayraklar asılacak, koca koca taklar kurulacak ve caddeler boyunca bekletilen öğrenci kümeleri görülecektir. Şimdiye kadar sıcak, soğuk demeden derslerinden alıp yollara sıralanan ve misafirler geçerken bağırıp alkışlamaları istenen çocuklar, alkışladıkları kimselerden bazılarının Birleşmiş Milletlerde Türkiye ile birlikte cephe almaktan çekindiklerini ileride öğrendikleri zaman, kimbilir nekadar şaşıracaklardır. Belki de, bu derece şarklı karşılama alayları tertiplememizin bir sebebi, karşılayıcıların da kortejde yer almakta olmalarından ileri gelebilir; başkasının yanında da olsa alkışlanmaktan kim hoşlanmaz?

Kendi aramızda da karşılama törenleri tertiplemekte epeyce mahirizdir. Dışarıya giden güreşçilerimiz, futbolcularımız ve siyaset adamlarımız, — eğer hakemler hak yememiş veya dost devletler mızıkçılık etmemişse — birer spor ve siyaset ilâhı olarak dönerler. Bu, Almanya'nın kenar kasabalarından birinde yapılmış bir juniorlar maçı veya Paris'te toplanmış bir NATO toplantısı da olsa, sonuç hep aynıdır; dönenler Türk'ün gücünü ve zekâsını dışarıda da ispat etmiş birer «aslan» veya birer «fatih» tirler. Bu arada, kafilerimizin dışarıda başla-

rına gelenler veya Time dergisinin bahsettiği neviden olaylar unutulup gider.

Aşağıdaki satırlar, iktidara yakınlığı ve dolayısıyla haberlerindeki resmiyet payı herkesçe malûm olan büyük Amerikan Dergisi «Time Magazine» in 30 Aralık 1957 tarihli sayısından alınmıştır: «Tebliğin de yazılmasıyla birlikte, Paris'teki NATO toplantısı'nın ele aldığı büyük iş sona erdirilmiş oluyordu... Bu arada, tebliğe bir de, Amerika Birleşik Devletlerine karşı minnet ifade eden bazı sözlerin de sokulması yolundaki Türk teklifi Başkan Eisenhower' in şu cümlesiyle nazikâne bir şekilde reddedildi: «Hayır Baylar, bu yaptığımız bir grup çalışması ve bir müşteriye gayrettir. Şu veya bu milleti met-hetmiyelim!»

Memleket içinde kendilerine yapılmasından hoşlandıkları hareketleri dışarıda tatbik edenler, demokratik toplantılarda pek yadırganan davranışlarını hiç olmazsa bir Batı devletleri toplantısında ortaya koymıyabilirlerdi.

Emisyon Değişmelerini Tefsir Tarzında «Değişmeler»

Ötedenberi, iktidar çevreleri, emisyon artışlarının bir tehlike teşkil etmediğini, emisyon hacminin memleketimizde artan hakikî iş hacmine daima intibak ettirildiğini ve dolayısıyla emisyon artışının enflasyonist tesirler icra etmeyeceğini iddia etmişlerdir. Bu, bir görüştür, delilleriyle, felsefesi ile bir kül teşkil eden bir görüş. FORUM ise, ötedenberi, bu görüşün niçin şıyrı kabul olamayacağını göstermeğe çalışmıştır. Fakat emisyon değişmelerine müteallik olan bu görüş, iktidar tarafından şimdiye kadar takip edilemeyen iktisat politikası ile sıkı surette ilgilidir. Yâni emisyonla dair mezkûr görüş değiştirilirse, şimdiye kadar takip edilen iktisat politikasının kül olarak hatâlı olduğunu da teslim etmek icabedecektir. Emisyon değişmeleri hakkında noktaî nazar değiştirildiği takdirde, eski iktisat politikasını müdafaaaya devam etmeye artık mantıkî imkân kalmaz.

Oysa ki, 5 Ocak tarihli Zafer Gazetesinde, emisyon'a dair yeni bir görüşün müdafaa edilmeğe başlandığı mü-

şahede ediliyor. Emisyon hacminde son zamanlarda kaydedilen azalmanın 195 milyon lirayı bulduğu bildirildikten sonra, iki ay içinde tahakkuk ettirilmiş bu «müsbet durumun» büyük bir memnuniyet tevliid ettiği ilâve ediliyor. Ayrıca, bu gelişmenin, fiyatlar hakkında alınmış kararlarla ilgisi belirtilerek, bu icraattan müsbet tesirler beklemenin yerinde olduğu söyleniyor.

Emisyonadaki fiilî azalma hakkında bir hükme varmak için henüz erkendir. Bu azalmanın sebep ve kaynakları, mu vakkat olup olmadığı hususları bakımından munzam malûmata ihtiyacımız vardır.

Ancak, şimdilik emisyon değişimleri hakkındaki bu noktaî nazar değişmesine dikkati celbetmek isteriz. Çünkü Zafer'in iddia ettiği şekilde ve FORUM'un da yıllardanberi ileri sürdüğü şekilde, çeşitli devlet teşekkül ve teşebbüslerinin açıklarını bertaraf etmek suretiyle emisyonda bir azalma meydana getirmek müsbet bir adım telâkki edilecek olursa, iktisat politikasını müdafaa etmek üzere şimdiye kadar kullanılan delillerin külliyen çürütülmüş olduğu hususu unutulmamalıdır. İktisat politikasında samimî bir değişmenin vuku bulunduğu inanabilmek için, yeni politikanın tamamen farklı bir iktisat felsefesine dayanması ve eski hatâların samimî olarak kabul edilmesi icabeder. Bugün müşahede ettiğimiz şekilde, eski politikayı müdafaaaya devam ederken, emisyonadaki azalmanın müsbet tesirlerinden bahsetmek, mantıkan birleştirilmesine imkân olmıyan görüşleri aynı zamanda yürütmek teşebbüsüne tekabül eder. Tezatlara dolu görüşlere istinad eden bir gidişten muvaffakiyet beklenebilir mi?

Mr. Brown ve Sir Hugh Foot

Hayli geç olsa bile Hükümet nihayet İngiliz İşçi Partisi ileri gelenlerini memleketimize davet etmeye karar vermiş bulunuyor. Bu ziyaretlerin birincisini geçen hafta içerisinde Gölge Kabine Savunma Bakanı Mr. George Brown yaptı. Ondan sonra da büyük bir ihtimalle Gölge Kabine Sömürgeler Bakanı Mr. Callaghan'ın geleceği anlaşılıyor.

Mr. Brown'ın memleketimizde yaptığı temaslardan çıkan iki bellibaşlı netice vardır. Bunlardan birincisi, İşçi Partisinin taksim tezi aleyhinde her hâlükârda peşin bir hükümle vaziyet almış bulunmadığıdır. Mr. Brown, tipki hâli hazır Muhafazakâr Hükümet gibi taksimi uzak ve mâkul olmıyan bir ihtimal olarak telâkki etmektedir; bu ihtimalin tahakkukunu önlemek için elinden geleni yapacaktır; fakat şayet bir gün olaylar Kıbrıs'ın taksimini bir emrivâki hâline koyarsa, o zaman da taksime karşı vaziyet almıyacaktır. Mr. Brown'ın sözlerinden anladığımız kadar, İşçi Partisini Muhafazakârlardan ayıran tek nokta, bugünkü Hükümetin, Ada'nın tamamının Yunanistan'a iltihakını reddeder gözükmektedir. Buna mukabil, İşçi Partisi, Türk azınlığına kuvvetli teminat vermek şartıyla bu ihtimali de derpiş etmektedir.

Mr. Brown'ın ziyaretinden çıkan bir diger ders de şudur: Mr. Brown, İngiltere'de sokaktaki adamın Türk görüşlerini iyi bilmediğini söylemiştir; ve şu cümleyi sarfetmiştir: «İngiltere'de halk, Türkiye'yi her türlü hal çaresinin aleyhinde biliyor; hattâ Hürriyet'in bile..» Bundan maksadı, self - determination prensibinin hürriyet ana temasının neticelerinden biri olduğudur. Bu, hakikaten doğrudur. Nitekim, bu dergide, Eylül 1955 Londra Konferansında Türkiye'nin self - determination prensibini topyekûn reddetmiş olmasının aleyhinde doğurduğu antipati, devamlı surette izah edilmiştir. Bugün de Türkiye'nin Kıbrıs'ın taksimi tezini, bir fedakârlık ve pazarlık esasına değil, fakat taksimin self - determination prensibinin en âdil şekli olmasına dayandırması lüzumu vardır. Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 72. ve 73 ncü maddeleri de bu bakımdan bize hak vermektedir.

Mr. Brown Türkiye'deyken, yeni Kıbrıs Genel Valisi Sir Hugh da İngiltere'deydi. Hâlen, Londra'dan gelen haberler bir Foot Plânından bahsetmektedir. Kanaatimizce, Foot Plânının tamamen Türkiye aleyhinde olacağını farzetmek yanlıştır. Hattâ diyebiliriz ki Kıbrıslı Rumların kendisinden başka temsilci tanımadıkları — maadesef — âşikâr olan Başpiskopos Makarios'un, Türk Cemaatinin temsilcileriyle birlikte olmak şartıyla, Londra'ya davet edilmesinden ürkmememiz lâzımdır. Meğer ki yapılacak müzakerelerin neticesine hakikaten müessir olabilecek ikna kûdretini haiz tez ve delillerle ortaya çıkabi-

lelim. Böyle bir tez, taksim esasına dayanmakla beraber onu mecburî mübadeleyle birlikte yürütmeksizin, Ada'nın iktisadî vahdetini de muhafaza eden bir nevi üçlü müşterek idare tezi olabilir.

Şimdiki hâlde, İngiltere'nin Türkiye'yi tamamen terkdebileceğini sanmak doğru olmaz. Öyle sanıyoruz ki İngiltere Hükümeti, Türkiye ile Yunanistan arasında zeminin yeter derecede hazır olmadığını ileri sürerek Ada'da hemen taksime gitmek niyetinde değildir ve uzunca bir müddet bir muhtariyet tecrübesine girişmeye niyetlenmektedir. Bu bakımdan, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun 9 Ocak 1957 günkü beyanatının muhtevası İngiltere'de, büyük bir ihtimalle, kabule şayan görülmeyecektir. İngiltere, esasen fevkalâde hâl tedbirlerinin büyük kısmını yürürlükten kaldırmıştır; muhtemeldir ki fevkalâde hâl de şimdi ortadan kaldırılın ve hattâ bir müddet sonra da Başpiskopos Makarios Lefkoşe'ye dönsün. İngiltere, bunları yapsa bile, bunun münhasıran «Enosis» e götürmeyeceğini bize temin etmek zorundadır ve bunu yapacaktır. Ancak, İngiltere'nin, Ada'daki iki cemaate ayrı ayrı ve eşit surette self - determination hakkının verileceği yolundaki vadinin Radcliffe Tasarısına da tesir etmesini beklemek, ve ezcümle, Türk mebusların sayısının biraz daha artırılmasını istemek, ve, Türk mebusların sadece Türk cemaatini ilgilendiren işlerde kendi başlarına kanun yapma ve teklif etmek hakkına mâlik kılınmalarını talep etmek de bizim hakkımızdır.

FORUM'UN ABONE

ŞARTLARI

Altı aylık (12 Sayı) 8 TL.
Senelik (24 Sayı) 16 TL.

Yabancı memleketler için altı aylık (12 Sayı) 16 TL.

Senelik (24 Sayı) 32 TL.

Fanatizmin Çeşitleri

Ömer SAKIP

BİRİNCİ ADAM — 25.12.1957 günlü Tercüman gazetesinde çıkan bir eleştirme yazısı gözünüze çarptı mı bilmem? B. Melih Cevdet yazmış onu. Son yıllarda edebiyatımızı yeni bir merak sardı ya, bir köy öğretmeni köy hayatı üstüne yeni bir kitap yayımlamış.

İKİNCİ ADAM — B. Mahmut Makal'dan bu yana, o çeşit yazıları yazarlar çoğaldı gerçekten. Gene de B. Makal'ın yazdıkları en iyisi gibime geliyor. Başkalarını açıp okuyayım diyorum, olmuyor. Söz gelişi; para verip B. Samim Kocagöz'ün «Yılan Hikâyesi» adlı romanını aldım. 52 nci sayfaya geldim, kaldım. Yürümedi kitap bir türlü; artık suç yazarın mı, yoksa benim mi? birşey diyemem.

BİRİNCİ ADAM — Eleştirmeyi yazar da onu söylüyor; köy, köylü hayatı üstüne yazılan öykülerin, anlamların, denemelerin eski önemi pek kalmadı diyor.

İKİNCİ ADAM — Nasıl kalsın? Biz şehirliler kendi yaşayış problemlerimizi gereğince çözümlemiş, düzene sokmuş değiliz ki; paçaları sıvayıp köylerin yardımına koşalım. Yazılanları okudukça kimi yerde içimiz burkuluyor, kimi yerde kızıp köpürüyor, «Vah vah.. demek böyleymiş ha?» deyip gene yerimizde sayıyoruz. Böylece, o sosyal konunun eski köy enstitülerinden çıkmış bir avuç idealist öğretmenin, eğitimcinin üstüne yıkılmış bir hali var. Her işimiz gibi, köyün kalkınma problemi de boylu boyunca yatacak uzun yıllar. Elinde yetkiler bulunan «adam» mı, sırasını bekliyecek.

BİRİNCİ ADAM — Eleştirmeci de, o kitabı başka bir açıdan övmeğe, okumağa değerli buluyor zaten. Kitabın başlıca özelliği, köylü arasına hele son yıllarda adamakıllı sokulup yayılan yobazlığı olduğu gibi anlatmasıymış.

İKİNCİ ADAM — Eh, ne yapalım? Ne ekersen onu biçmeye başladık şimdi. Atatürk aramızdan gideli beri, din ile dünya işlerini ayırmakta pek titiz davranmıyoruz. İş oluruna bırakmış, hattâ kimi din adamlarına, vaizlere, hocalara hacılara politik hayat içinde önemli ödevler bile vermiş gibiyiz. Halk Partisinin ha gitti, ha gidecek olduğu

son yıllarda Ankara dolaylarında bir «Kemal Pilâvoğlu» türemiş, açıktan açığa tarikat kurduğu, mehdiliğini ilân ettiği halde, yürürlükte bulunan devrin yasaları bu adamca ilisebilmek için uzun uzadıya bocalamıştı örneğin.

Bir de hiç unutmam; arapça ezanın Türkçe okunmasına başlandığı günlerde, Bursa'nın câmilerinden birinde yeni ezanı dinliyen bir yobaz, müezzin «Tanrı uludur!» derken «Ulu köpek ulu.. deyince soluğu Çorum'da, Cumhuriyet Savcısının önünde almıştı.

Devrim tek kararlı olur ve geri dönülmez. Dönülürse böyle olur. Yarıdan çoğu okuma yazma bilmiyen, ilk öğretim seferberliğini yıllardır bütünüle miyen bir millet olduğumuz en yetkili ağızlarında sık sık tekrarlanır da, sonra kalkar çocuklarımızın hacılardan hocalardan ders almalarına ses çıkartmayız.

Lâisizm, dinsizlik demek değildir. Bunu anladık. Ama, devletin resmî okullarına din derslerini sokmak mı demektir? bunu anlıyamadık.

BİRİNCİ ADAM — Aşağı yukarı ben de sizin gibi düşünüyorum. Devlet, müslüman bir milletin çocuklarına sağlam bir din eğitimi kazandırmak için, onu fanatizmin şerrinden sakınmak için belli bölgeler içinde imam - hatip okulları açmakla iyi etmiştir ya, onunla yetinmelidir. Ben çocuğumu o okula ya gönderirim, ya göndermem. Kendim de ya giderim, ya gitmem. Ama göndermek istemiyor da çocuğumun resmî devlet okullarında tamamiyle müsbet ilimlerin ışığı altında yetişmesini istiyorsam, Devlet oralarda da karşıma «dinci bir eğitmen» olarak çıkıyorsa, bu, lâisizmin din adına zorlanması değil midir? Dolayısıyla, benim inanç hürlüğümün ihlâli sayılmaz mı? Çünkü; lâik bir devletin benim dinciliğime ya da dinsizliğime karışmaması gerekir.

Tanrı ile benim aramda onun işi yoktur. Yalnız devletin de değil, hiçbir arabilucu'nun (mutavassıtın) işi yoktur. Tanrının, Arapçadan başka bir dille kendisine tapınılmaktan hoşnut kalmıyacağını sanmak fanatizmdir. Bu, müsevîlerle huristyanlara tanrı katında hiçbir «hayat sahası» tanımamağa kadar gider. Eski çağlarda din kavgaları-

nı yaratan zihniyetin de bir devamını gösterir.

İKİNCİ ADAM — Tek partiden çok partiye, iki dereceli seçimden tek dereceli seçimlere geçişimizle birlikte «din» konusunun bazı muvafık, muhalif parti ileri gelenleri tarafından kaçınılmaz ve iştah açıcı bir fırsat olarak sömürülmesi, hence, hem normal sayılmalı, hem de hoş karşılanmalıdır. Normal sayılmalıdır, çünkü; dini duyguların baskı altında tutulduğu kabul ediliyor ve bunlara serbest bir cereyan vermek suretiyle vicdan hürlüğüne de saygı gösteriliyordu. Hoş karşılanmalıdır, çünkü; partilerimizin hemen hepsi demokratik düzen içerisinde genç ve tecrübesizdirler. Daha çok sayıda seçmen kazanmak için baş vurdukları bu küçük kurnazlığın, memleketin başına nasıl belâ kesileceğini kestiremezlerdi. Nitekim, bir zaman sonra gerek muhalefetten, gerekse basından gelen tepkilerle, D.P. iktidarı, Atatürk devrimlerine bağlı kaldığını ilân etmek zorunda kalmıştır.

BİRİNCİ ADAM — Kalmıştır ya, seçimler öncesinde bizzat Parti Genel Başkanının seçim söylevleri, örneğin son Adana söylevi, lâisizm konusunda yeterli ölçüde dürüst, kararlı, titiz davranılmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, «Halk Partisi dinsizdir» şeklinde kullaktan kulağa yayılan menfi propagandanın işletilmesi de, «O dinsiz ise biz dinciyiz!» şeklinde amlaşılmağa elverişli bulunduğu için, fikir bakımından geri unsurların D.P. iktidarını desteklemelerini sağlamış ve bu suretle din politikaya geniş ölçüde katıştırılmış, karıştırılmıştır.

Son günlerde, kapağına sarıklı bir hoca resmi basan bir haftalık dergi de, seçimlerde D. P. lehine otomobil köy köy dolaşıp propaganda yapan bir başka mehdiden, Bediüzzaman Said-i Nursi'den iç sayfalarında söz açmak suretiyle, hepimizin zihninde «Nereye kadar gideceğiz?» endişesinin belirmesine, gözlerimizin korkuyla açılmasına bir kere daha sebep olmuştur.

İKİNCİ ADAM — Ama seçim sonuçları, iktidara, açık bir tektezip mahiyetindedir. Ne'sonu dualarla biten Adana söylevi, ne de İsparta'da Said-i Nursi'nin altına verilmiş bir otomobile dolaşmaları her iki ilimizde muhalefetin iktidardan daha çok oy almasını önleyememiştir.

Şu halde; çeşitli halk tabakalarının üstünde, maddi ve gerçek ihtiyaçlar, yaşadığımız dünyanın günlük ihtiyaçları hâkimdir. İktidarda kalmak, ya da iktidara gelmek isteyen partilerimizin de bunu böylece bilmeleri, halkın gerçek ihtiyaçlarının neler olduğunu duymaları, düşünmeleri ve gerek programlarını, gerekse icraatlarını o yönlere sevk etmeleri daha isabetli olacaktır.

BİRİNCİ ADAM — Buna hiç şüphe yok. Olaylardan ders almasını bilmiyenlerin günün birinde olayları sevk ve idareden çıkarak yıkılmağa mahkûm bulduklarından da şüphe yok. Ama gönül onu ister ki; ders çabuk alınmalı, kendileriyle birlikte millet de sıkıntıyı az çekmelidir. Ders almamakta ısrar edenleri ise, milletin ve hattâ biz-zat kendilerinin selâmeti adına kumanda mevkilerinden uzaklaşturmaya çalışmak biricik çaredir.

Yalnız şu noktaya dikkatinizi çekeceğim ki; çahsî itibarıyla ateist ve maddecî olan komünizmin; dine karşı ilgisiz bir vasata kolaylıkla sızması daha mümkün ve muhtemel addedilmiştir. Ayrıca, komşuları bulunduğumuz Arap kardeşlerimizin herbiri de müslüman devletlerdir. Bu devletlerin politik reberliğini deruhte ederek barış ve sükûn içinde yaşayıp ilerlememizi sağlamakta dinî bağlar çok müsait ve yaklaşıncı bir sebep olarak mütalâa edilmektedir.

İKİNCİ ADAM — Demek ki, din derslerini yavaş yavaş liselere de sokmağa çahşırken bunları düşüneceğiz?

Aklımızla bin yaşayalım! Ekonomi alanındaki başarısız kararlarımızın sonucunda «her mahallede on milyon» yaratıldıktan sonra, demek sosyal ve ekonomik eşitsizliği tâ gözlerinin içine dürte dürte soktuğumuz insanların otorite saygıları ile vicdan huzurlarını bununla sağlıyacağız? İyi doğrusu...

Emperyalizmi her ne bahasına olursa olsun yurdundan atmak azmiyle davranıp denize düşen yılanı sarılır kabîlinden birtakım şaşkın politik maceralara atılmaktan çekinmeyen Arap kardeşlerimize gelince; dindar, vakur, ağır başlı bir ağabey olmamız yeter örnek mi sayılıyor? Biz, komünizm tehlike ve korkusu altında, gerek iç gerekse dış politikamızda demokratik hak ve hür-lüklerimizden caydıktan, lâisizmden ayrıldıktan ve anti-emperyalist anlayış ve davranışlarımızdan esaslı tâvizler verdikten sonra gerideki kazanımız nedir?

Oysa; emperyalizme karşı parlak bir zafer kazanmış, millî kurtuluş hareketini dünyanın bütün geri kalmış ülkelerine örnek olacak bir mükemmellekle başarmış, bir sıra radikal devrimci hareketlerle doğu zihniyetinden sıyrılıp batı zihniyetine doğru yönelmiş bir millet olarak dünya içinde itibarımız az mıydı? Atatürk devrimlerini, üstüne titrememiz ve daha ileri götürmemiz gerekirken nasıl olur da hovarda bir mirasyedi gibi harçarız? Tam sömürge yahut yarı-sömürge durumundan kurtulmak için baş kaldırmış bazı memleketlerin politik önderleri, teorik ve ampirik tutumlarında, Atatürk'ü

kendilerinin mânevi lideri saydıklarını defalarca söylemediler mi? Biz, anti-komünist olduğumuz kadar da anti-emperyalist olursak ve bu durumumuzu Birleşmiş Milletler topluluğu içinde her fırsatta açıktan açığa ilân edersek iyi komşuluk münasebetleri kurmak istediğimiz Arap kardeşlerimiz, aralıksız bir şekilde Sovyetlerin müzaheretine sığınurlar mı? Bugünkü şartlar karşısında, komünizm, hiç durmadan yeni, akla gelmeyecek metodlar denemektedir. Emperyalizm onun elinde bir koz ise, irtica da bir başka kozdur. Dünya işlerinin bir kıyıda uykuya yatırılıp dinî duyguların ateşlendirilmesi ancak ona ya-

ramaktadır. Mısır'daki «Müslüman Kardeşler» faaliyetinden, Moskova metropolitinin bazı dinî deklarasyonlarından ve doğu ülkelerindeki dinî kongrelere büyük bir kadro ile katılmalarından da kolayca anlaşılır ki, parola şudur: «Bir yerde bize karşı din mi kullanılacak? Siz onlardan daha çok dindar görünün.. Hristiyanlığın, museviliğin ve müslümanlığın doğuşlarına âmil olan kardeşlik fikrini uyandırın!»

İşte sayın dostum, hangi açıdan bakarsak bakalım, dincilik yoluna sapsak bizlere başarı kazandırmaktan uzaktır. Ne politik alanda, ne de ekonomik alanda..

Kaldı ki, biz eğer teknik ve kültür bakımından batı uygarlığına eş bir millet, bir devlet olmak azmindeyse; onun geçirdiği acı tecrübeleri sırasıyla geçirmeye değil, bu tecrübelerden elde edilmiş sonuçlara bakmalıyız.

Bugün, batı ülkelerinde komünizme savaşın başlıca şartı elbette ki kiliselerden medet ummak, Papa önünde diz çökmek, günah çıkartmak değildir. Bu savaşı kazanmanın temel şartı sosyal adaleti sağlamak, kitlelere politik eşitlikle birlikte ekonomik eşitliği de verebilmektir.

BİRİNCİ ADAM — Bizim gibi, demokrasi yolunda ilerlemeye çabalyan ekonomik bakımdan geri kalmış ülkelerin rahat, kolay bir gelişmeye ihtiyaçları mutlak. Ama bunun birtakım ilkeleri olmalıdır. Bu ilkeler, sizce, nelerden ibarettir?

İKİNCİ ADAM — Sözlerime dikkat etmişseniz, komünizmi fanatizmden pek ayırmış değilim. Bir faşist, bir sarıklı, yobaz kadar komünist de fanatik insandır. Şu, «ille benim dediklerim doğru!» diye direnen kafalar yok mu? Sağda da olsalar, solda da olsalar gene fanatizmden kurtulamazlar. Ama, bunlar üstünde başka bir gün duralım.

TÜSTAV

Norman Marsh'ın Konferansları ve Komünistlik isnadı

Dr. Muammer AKSOY

Özlenen neviden bir konferans

Milletlerarası Hukukçular Komitesi Genel Sekreteri Prof. Norman Marsh'ın, İstanbul ve Ankara Hukuk Fakültelerinde 3 ve 6 Ocakta verdiği manâ-dolu konferanslar, hukuk talebeleri, hukuk hocaları ve tatbikatçıları için mükemmel bir fikir ziyafeti teşkil etti.

Değerli ilim ve ideal adamının, - bütün hür dünyaca ittifakla kabul edilen bedahatlerin veciz bir surette tekrarından başka bir şey olmayan - irşat edici sözleri, Ankara Hukuk Fakültesinin büyük dersanesini doldurup koridora taşan talebeler ve diğer dinleyiciler tarafından, sık sık alkışlarla kesildi. Konferansın başında ve sonunda profesöre yapılan nümâyış o kadar candan idi ki, Oksford Üniversitesinin Sayın Hukuk Hocası "bu heyecanlı karşılığını kendi talebelerinden dahi beklemediğini" itiraf etmek zorunda kaldı.

Profesörün bu samimi mukabelesi dahi, gerçeğin tâ kendisidir: İngiliz talebeleri, memleketleri için yüzyıllardan beri artık aktüel hiçbir değeri kalmamış olan fikirler karşısında, nasıl olur da hususî bir heyecan duyabilirlerdi? Türk talebeleri için ise, bu bedahatler, hâlâ gerçekleştirilememiş ve uğrunda mücadele edilmekte olan ideallerle ilgili sözlerdi. Dahası var: Türk talebeleri ve hukukçuları için bu bedahatleri dile getiren konferansları veya dersleri dinlemek, 1954 ten bu yana, artık hasretini çektikleri olağanüstü bir hâdise teşkil etmeğe başlamıştı. Zira bizde, hürriyetlerin ve tenkidin lüzumunu belirten profesörler, Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında, vazifelerinden atılmaktadırlar. Bundan ötürüdür ki, memleketimiz için hâlâ "günün büyük dâvaları" olarak kalmış meselelere dokunan ve üç yıldır hasreti çekilen bu gibi konferansların, duygulu ve idealist gençliğin ruhunda heyecanlar yaratması ve hattâ onları coşturması, pek normal bir sonuçtur.

Fakültedeki talebeler de hocalar da, bu konferanstan kendilerine göre kıymetli dersler çıkararak, pek istifade ettiler. Bu

faydadan kendisini mahrum eden biricik şahıs, misafir profesörün ve konferansın mahiyetini öğrenir öğrenmez, odasını ve Fakülteyi terkederek, bu "günâh" (!) a iştirak etmekten kaçınan Fakülte Dekanından ibaret oldu.

Ertesi gün hemen bütün gazetelerimiz, konferansta ifade edilen fikirleri, sitayişle aksettirdiler. Ankara'nın malûm ceridesindeki maâhüt "üç kara yıldız" ı yazar ise, doğru her söz ve iyi her harekete karşı göstermeği huy edindiği reaksiyonu, hem konferansçıyı ve hem de onun bağlı olduğu teşekkülü karalamak suretiyle bu kere de ihmal etmedi: Ne idiği bilinmiyen bu organizasyonun da, bir komünist âleti olması muhtemeldir; teşekkül, önce kendisinin böyle olmadığını ispat etmeliymiş!

Hem bir Türk hukukçusu ve yazarı olarak, hem de Milletlerarası Hukukçular Komisyonunun (1) Türk Seksiyonu Genel Sekreteri sıfatıyla, bu gülünç olduğu kadar zararlı ithamlara kısaca cevap vermek ve teşekkülün hakikî karakterini bir kere daha ortaya koymak vazifesini hissediyoruz:

Milletlerarası Hukukçular Komisyonunun mahiyeti

Bu teşekkülün doğuş sebebini, bizzat kendi bülteninden okuyalım: "Komisyon, batı Berlin'de 43 millete mensup 150 kadar hukukçunun toplandığı bir milletlerarası kongre tarafından, 1952 senesi Temmuzunda kurulmuştur. Bu kongre, Alman Hür Hukukçular Derneğinin 'adaletin tevzi ve Doğu Almanya'nın hukuk sistemi' üzerindeki raporlarını dinlemek için bir araya gelmişti. Kongre, Doğu Almanya komünist makamlarının, malûm bir politikayı takip ederek, adaletin temel prensiplerini ve ferdi hakları sistematik bir surette baltaladığı sonucuna varmıştır. O ferdi haklar ki, birleşmiş milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde de belirtildiği üzere, bütün medenî dünyanın müşterek mirasını teşkil etmektedir. Kongre, neticede, Milletlerarası Hukukçular Komisyonunu kuran bir karar kabul etmiş; merkez olarak

da Lahey'i seçmiştir. Ve bu teşekkülü, nerede kendisini gösterirse gösterecek, 'sistematik haksızlık tatbikatı'nın delillerini toplamak, bunları incelemek ve dünyaya tanıtmakla vazifelendirmiştir... Milletlerarası Hukukçular Komisyonunun çalışmalarındaki hareket noktasını, medenî milletlerce ferdi haklar adı altında hülâsa edilen **asgari kanunî garantilerin** mevcut olmaması halinde, **hür adaletin**, yerini **ne hür ve ne de âdil** olan bir yargılamaya terkedeceği görüşü teşkil eder".

Komisyonun "gayeleri" de, yine kendi bülteninde aynen şu cümlelerle hülâsa edilmektedir: "Milletlerarası Hukukçular Komisyonu, **hür dünyanın hukukçularını** sinesinde toplayan, gayri siyasi geniş bir cereyanın nüvesini teşkil eden bir organizasyondur. Bu teşkilât, her insanın hürmet etmekle mükellef bulunduğu **temel adalet prensiplerini savunmayı ve yaymayı** kendisine gaye edinmiştir. Bu prensiplerin sistematik olarak ihlâl veya tamamen yokedildiği yerlerde, komite, **değişmez hürriyet kustasları ışığında bu haksızlık metodlarını ortaya koymak ve takbih** etmek suretiyle, o prensiplerin yeniden itibar kazanmalarına hizmet eder. Bu maksatla, **baskı rejimi altında yaşayan hukukçulara cesaret verir; ve hür dünya hukukçularını da, hürriyetlerini sinsi sinsi kemiren yıkıcı kuvvetlere karşı uyarır.**"

M.A.H. Komisyonu, kurulduğu günden beri hukuk devletinin inkârı demek olan totaliter rejimlerle, bilhassa onun en tehlikelisi olan komünizmle, pek kesif bir fikir mücadelesi yapagelmektedir. Bu teşekkül, hele onun Almanya'daki seksiyonu, bütün komünist memleketlerde ve Sovyet işgali altındaki yerlerde, "**haksızlığın bir sistem haline getirildiğini**", binlerce vak'ayı, ilmi bir surette tasnif ve tahlil ederek ve vesikalariyle birlikte yayınlayarak bütün dünyaya isbat etmiştir (2). Pek çeşitli olan bu dergi, broşür, rapor, tamim ve kitaplar, - Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak - dünyanın her tarafındaki tanınmış 50.000 hukukçuya devamlı surette gönderilmektedir.

M.A.H. Komisyonunun Kongrelerine, hür dünyada mülteci olarak yaşayan Ruslar ve Sovyet işgali altında bulunan memleketlerin hür hukukçuları da katılmaktadırlar (3). Meselâ Batı Berlinde toplanan ilk kongreye iştirak eden Rus Profesörü G. Guins'in, "Sovyet Rusya'da hukukun gelişmesi" mevzuundaki konferansı, aynen şu cümlelerle sona ermektedir: "Komünist rejim, bünyesi icabı, bir keyfilik rejimidir. Kanun, gittikçe, keyfi kararlarla bertaraf edilmektedir. Bundan ötürü 'halk demokrasisi' * ndeki Anayasalar, demir perde arkasında gördüğümüz sergilere benzer: O sergiler ki halkın gözleri için muvaffakiyetle hazırlanmışlardır; fakat mallardan hiçbirisini satın almak mümkün değildir" (4).

Hür Romanya delegesi ve halen Cambridge Üniversitesi Profesörü olan Constantinesco'nun sözleri ise şu cümlelerle nihayetlenmektedir: "Eğer bir Devlet, sadece 'hapishane devleti' olmak istemiyorsa, halkın hürriyeti temeline dayanmak zorundadır. Sovyet rejiminde hukuk, partinin elinde bir suiistimal vasıtasından başka bir şey değildir. Sovyet rejiminde hâkim, partiden tâlimat alan bir memur derekesine düşmüştür... İki rejim arasındaki ana fark, ferdin kanun önündeki durumunda kendisini göstermektedir. Hür dünyada, ferdin şahsiyeti, hukukî düşünüşün merkezini teşkil eder. Bizim batı medeniyetimizin en güzel ve değerli keşfi, makina değil, "ferdin hukukî statüsü"dür ki, bu olmaksızın medeni hiçbir devlet yaşayamaz. Demokrasi, partiler için değil, ferdin hürriyetini daha iyi bir surette müdafaa için yaratılmıştır. Halk demokrasisinde * ise, fert kanunun elinde, ve kanun da oligarşinin elinde bir âlettir. Böyle bir rejimin metodları tahlil edilirse, şu neticeye ulaşılır: Bu rejimde adaletsizlikleri gerçekleştiren kanunlar, bir kaide haline gelmiştir... Hür dünya nihayet idrak etmelidir ki, demir perdenin birbirinden ayırdığı, sadece iki coğrafi kısım değil, iki ayrı dünyadır... Ne yapmamız ve nasıl davranmamız gerektiği sualinin cevabı, mensup olduğumuz dünyaya bağlıdır. Kendisinden kaçamayacağımız büyük bir mes'uliyet önünde bulunmaktayız. Bilmeğe mecburuz ki, hürriyetimiz ancak ve ancak, içimizde hürriyeti müdafaa azim ve iradesi varolduğu müddetçe devam edebilir!" (5).

★

Şimdi de birkaç cümle ile, bu teşekkülün üyeleri hakkında fikir verelim: Komisyonun kuruluşundan beri Başkanı, Joseph T. Thorson'dur (Kanada'nın Milletler Cemiyetindeki delegesi, Kanada Yüce Divanı Başkanı, eski Vekillerden); Merkez komitesinin üyelerinden bazıları: Sir Hartley Schawcross (İngiltere'nin eski Baş Savcısı, Birleşmiş Milletlerdeki Delegesi, Nürnberg dâvalarında İngiliz Başsavcısı, eski Vekillerden); O. G. Bettiol (İtalyan Parlamentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı, Ceza Huku Profesörü, eski Vekillerden); Henrik Muntekell (İsveç Upsala Üniversitesi Hukuk Profesörü, Mebus); S. Ousky (Çekoslovakya'nın eski Londra ve Paris Sefiri, Londra'daki hür Çekoslo-

vak Hükümetinde Vekil); Theo Friedenau (Doğu Almanya'daki komünistlerin uykusunu kaçıran Alman Hür Hukukçular Derneğinin yılmak bilmeyen Başkanı).

Hür dünyanın 20 den fazla memleketinde kurulmuş bulunan Milli gurupların idare hey'etlerinden de sadece bir kaç isim: Belçika, Başkan Henri Moreau de Melen (Âyan Reisi, eski Adliye Vekili); Başkan vekili Fernand de Housse (Âyan âzası, Hukuk Profesörü). Fransa: Genel Başkan Daniel Boisdon (Fransız Parlamentosu eski Başkanı); Başkan vekili Robert Lecourt (Eski Adliye Vekili); Başkan Vekili Andre Blondel (Hukuk Profesörü). İtalya: Başkan R. Ferranti (Eski Temyiz Başkanı).

Sovyet Ordusunun, hürriyet âşığı kahraman Macarların 1956 da gerçekleştirdiği "insanlık ihtilâli"ni, barbarca ve hile ile boğması ve Macaristan'da tekrar baskı rejimini kurması üzerine, hiçbir teşekkül, M.A.H. Komisyonu kadar dâva lehine ilgi ve faaliyet göstermemiştir. Dünyanın her köşesindeki hukukçulara ve resmî, gayri resmî teşekküllere arka arkaya gönderilen sayısız telgraf, mektup, broşür, bülten, rapor ve kitaplarla, Macaristan'daki durum protesto edilmiş ve meselenin hukukî tarafı mükemmel surette aydınlatılarak, bütün dünya işbirliğine davet edilmiştir. Bu çeşitli yayınlarda, Sovyetlerin teavüzünün ve Macaristan'daki komünist diktatörlük sisteminin, hukukun ana prensiplerine ve Birleşmiş Milletler Statüsünde ilân edilmiş olan "üye devletlerde insan hakları ve ana hürriyetlere hürmetin sağlanması" esasına olduğu gibi, 1947 sulh muahedesine ve 1949 Cenevre Anlaşmasına karşı da bir meydan okuma teşkil ettiği belirtilmektedir. Komisyon bununla da yetinmemiş, 14 milletlin tanınmış hukukçularını davet ederek, 2 mart 1957 de Lahey'de "Macaristan'daki hukukî durum ve bundan sonraki teşebbüs ihtimalleri" üzerinde bir Kongre tertip etmiştir. Bunun neticesi de, büyük bir kitap halinde yayımlanmıştır (6). hattâ, bu Macaristan Kongresinin Başkanı olan Sir Hartley Schawcross, 13 martta Cenevre'deki "Birleşmiş Milletler Macaristan Su-Komitesi" huzuruna çıkarak, kongrenin vardığı neticeleri, Hukukçular Komitesi adına izah etmiş ve gereken rapor ve vesikalaları vermiştir (7).

İşte "üç kara yıldız"ın komünistlik itahına maruz kalan, hukuk ve hürriyet müdafii teşekkülün, kısaca mahiyeti, üyeleri ve çalışmaları :

Komünizmle mücadelenin öncüsü olan bir teşekküle bile...

Milletlerarası hiçbir teşekkül yoktur ki, diktatörlüklerle ve onun en azılısı, en korkuncu olan komünizmle, M.A.H. Komisyonu kadar sistemli ve kesif bir surette savaşmış olsun. Hele, onun Almanya'daki şubesi demek olan Hür Hukukçular Derneği (8), Doğu Almanya'daki Komünistler için pek korkulan bir heyula haline gelmiştir. Derneğin tuttuğu dosyalarda, Komünistlere uşaklık yapan her şahsın - gününü gelince hesabı sorulmak üzere - günâhları teker teker kaydedilmektedir. Bu

faaliyet, zalimlere kölelik edenleri o kadar yıldırılmıştır ki, Doğu Almanya'nın vekil kararları bile teşekküle başvurarak, kocalarının gönüllü olarak değil, baskı altında uşaklık ettiğini bildirmek lüzumunu hissetmişlerdir.

Talihin ne acı bir cilvesidir ki, komünizmle en esash ve devamlı mücadelenin öncüsü olmak şerefine ulaşan böyle bir organizasyonu, komünistlikle itham eden kalem, - çok kuvvetli bir ihtimalle - vaktiyle Aydınlik Mecmuasında Lenin için en ateşin kasideyi yazarak "Lenin, zafer sana!" diye halkıran kalemdir (9).

M.A.H. Komisyonunun Türkiye Seksiyonu da, "Hak Uğrunda Fikir Savaşı Derneği" adı ile 1953 yılında Ankara'da kurulmuş bulunuyor. Nizamnamesinin başında André Maurois'ın şu veciz sözleri yer almaktadır: "Hürriyetlerin ve insan haklarının korunmasına inanıyorum. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi: Hürriyet olmaksızın vatandaş için, ne haysiyet ve ne de saadet mevcut olduğudur. Polis nezareti altında yaşamak, beklenmedik her gürültüde tevkif edilmekten, sürgünden veya ölümden yılmak, korkudan sözlerine dikkat etmek, canını korumak için düşüncesini gizlemek, yaşamak demek değildir".

Hele kurucuların kimler olduğuna bir kerecik göz atmak, iftiranın gülcünlüğünü anlamak için kâfidir: Eğer memleketin tanınmış Yüksek Hâkimleri (10) ve Hukuk Profesör ve Doçentleri (11) yeter derecede emin şahitler sayılmıyorsa, Demokrat Parti meb'usu ve başyazarı Bahadır Dülger, o zamanın Ankara Savcısı Cemil Bengü ve hele Siyasi Polis Teşkilatımızın bugünkü şefi Hüseyin Avni Göktürk'ün (12) kurucular arasında bulunmasına ne buyrulur?!

Sovyetlerin Macaristan'daki cinayetlerine karşı, genel sekreter sıfatıyla beyanatta bulunmuş (13) ve Forum'da yayınladığımız "Janos Kadar'ın kukla hükümeti aslâ tanınmamalıdır" başlıklı yazımız şu cümlelerle bitirmiştik: "Merkezi Lahey'de olan Beynelmîlîl Hukukçular Komisyonu, 5 ekim tarihli kararıyla, kukla hükümetin tanınmaması için bütün Devletler ve UNO nezdinde teşebbüslerde bulunmuştur. Hakkın, insanlığın ve millî menfaatlerin gerektirdiği istikamette cesaretle gitmek, veya küçük hesaplar yahut korkaklık neticesi, katilin uşağına 'ekselans' muamelesi yapmak yollarından birini seçmek, artık hükümetin basiretine kalmıştır!" (14)

Gayesi hukuk devleti için fikir savaşı olan bu teşekkülün mahiyetini ve üyelerini böylece belirttikten sonra; hakikat severlik icabı bir gerçeği de teslim etmek gerekir: Bu teşekkülün millî gruplardaki üyeleri ve idare heyetleri içinde, hürriyete ve demokrasiye inanmamış kimseler de mevcut olabilirler. Zira bugün dünyanın her yerindeki faşistler ve peronistler, kendi memleketlerinde - diktatör olduklarını ilândan çekinen - diktatörlüklere tam bir sadakatle hizmet ettikleri ve onların tüdü melanetlerine âlet oldukları halde, hür dünyaya karşı demokrat görünmeği tercih et-

mektedirler. Bundan ötürüdür ki, teşekkülün milli sektörlerine bazı faşist ve yarı faşistlerin sızmış olduğu tespit edilirse, şaşmamak gerekir. Fakat ilk günden beri en amansız ve devamlı darbelerini komünizme yöneltmiş olan bu teşekküle, komünistlerin girmesi için, herhangi bir sebep tasavvur edilemez.

Sadece komünistlere yarayan tehlikeli oyun :

Bütün bu söylenenleri bilmese de, gelen değerli hukukçunun kim olduğunu, İngiliz Kültür Heyetinden ve Türk Sektörünün kurucularını ve idare heyetini de Dahiliye Vekâletinden kolayca öğrenme imkânına sahip olan bir yazarın, böyle yapıyarak, teşekküle ve onun mensularına çamur atma yoluna sapması, şüphesiz ki, cehaletten ziyade iyi niyet fıkdamna dayanabilir.

Maksat meydandadır: **Oksford** Üniversitesi profesörü ve milletlerarası büyük bir hukuk teşekkülünün sözcüsü olan bu şahsın, Türk hukukcularına ve umumi efkârına ilân ettiği **badahetler**, malûm ceridenin kendisine karşı savaş açtığı **hür fikirli Türk Hukukçularının** sözlerine kelimesi kelimesine uymaktadır. D. P. nin, değerli, cesur ve idealist hukuk profesörleri **Hüseyin Nail Kubalı** ve **Ragıp Sarıca'nın** tasfiyesi için sözlü ve yazılı meydan muharebesi verdiği şu anda, milletlerarası bir otoritenin, tenkid hürriyetinin zorunluluğundan ve hukukçuların vazife ve manevî mes'uliyetinden bahsetmesi, bu prensip ve ideallerin düşmanı olan yazarı gazaba getirmiş, ve ona, hasmı en kısa yoldan kötülemek lüzumunu hissettirmiştir.

Bu makyavelist yolun, gizli komünizmle savaşta ne kadar menfi bir tesir yarattığını, dâvanın ciddiyetini yok ederek onu tesirsiz bir hale getirdiğini, son günlerin gazete ve dergilerinde birçok değerli kalem belirtmiş bulunuyor. Aynı görüşleri tekrarlamak için, meselenin sadece bir noktasına dokunacağız;

Yazık ki iftira metodundan faydalanan bu gibi şahıslar, küçük vadeli "muvaaffakiyetler" (!) uğruna, ya memleket için ne büyük zararlar yarattıklarını bilmiyor, yahut da bu mahzurları göze almak gafletini gösteriyorlar. Düşünmüyorlar mı ki, komünizm lehine bundan daha iyi ve hürriyet rejimi aleyhine bundan daha kötü bir propaganda yolu yoktur: Eger fikir hürriyetini, toplantı ve basın hürriyetini, tenkid ve ilim hürriyetini, mahkemelerin bağımsızlığını isteyenler komünistlikle damgalanmağa kalkıştırlarsa, kafalarda şu çok yanlış ve aynı zamanda son derece tehlikeli olan zehap yaratılmaz mı: "Madem ki komünizm, bu yüksek prensipleri savunuyormuş ve bu kadar temayüz eden şahsiyetler de komünistlerin adamı imiş, o halde, komünizm pek de korkulacak bir rejim olamaz!"

İşte birkaç hasmını en kestirme ve ucuz yoldan mahvedebilmek hevesiyle iftiraya kalkışanların, memleket için yaratacakları büyük tehlike ve zararlardan bir

tanesi de, bu yanlış inancın kökleşmesine sebep olacak surette, belki de istemiyerek komünizm propagandası yapmalarıdır.

Kızılan fikirler

Şimdi de, hiddet ve ithamlara sebep olan sözleri bakalım: "Mahkeme istiklâli, medenî her devlet için zarurîdir. Gerek kendi memleketinin gerek diğer devletlerin hürriyet prensiplerine ve insan haklarına aykırı olan müesseselerini tenkid etmek, hukukçular için kaçınılmaz bir vazifedir. Tenkid hürriyetinin lüzum ve değerini şu veya bu mülâhaza ile küçültmeye çalışmak, büyük bir hata teşkil eder" (15).

Demokrasiye, hukuk devletine, batı kültür ve medeniyetine samimi olarak inandığı halde, bu sözlerin doğruluğunu inkâr edebilecek tek şahıs bulunabilir mi?

Değerli profesör **Marsh**'ın dile getirdiği diğer bir hakikat de, hukukçuların iki guruba ayrıldığı; hukukçunun, yalnız devletin iradesini gerçekleştirmeğe yarayan bir mekanizma hakkında hususî bilgiye sahip bir teknisyen demek olmadığı; ve hakiki hukukçuların, beşerî değerleri muhafaza hususunda manevî mes'uliyetini müdrik kimseler olduğudur.

Bu gerçekleri kabul etmemeğe imkân var mıdır? Yalnız kanunu bilmenin ve onu körü körüne tatbik etmenin hukukçuluk olmadığını, daha İsa'dan önceki büyük hukukçular dahi tekrar ve tekrar ifade etmişlerdir. Bir hareket tarzının kanun kisvesine bürünmesi, onun hukuk seviyesine yükselmesi için aslâ yetemez. Aksi halde, Nâzilerin ve Sovyetlerin birçok cinayetlerini, imâl ettikleri barbarca kanunlara dayandırmaları, bu haksızlıkları meşrulaştırmak için kâfi gelebilirdi. Bugün artık hukukun alfabesidir ki, herhangi bir kanunun, hukuku aksettirebilmesi için, Anayasa'ya aykırı olmaması; bizzat Anayasa'nın da, hukuk devletinin prensiplerine ve insan haklarına uygun olması şarttır.

Hukukçuların kategorileri hakkındaki sözler de pek yerindedir. Hiç şüphe yoktur ki, dünyanın her yerinde, gerek kendi cemiyetine, gerekse insanlık camiasına faydalı olan hakiki hukukçular, **Ragıp Sarıca**'lar, **Hüseyin Null**'er ve onlar gibi hareket edenlerdir. Memleketler ve insanlık, bu gibilerin omuzları üstünde yükselir. Daima günün iktidarına sahte fetvalar veren, yahut onun hisminden korkarak susan veya cemiyet için faydalı hareketleri baltalayan hukukçu müsveddeleri ise, toplulukların sadece soysuzlaşmasına ve gerilemesine hizmet edebilirler.

Makalemize, Üniversite kadrosunda çalıştığımız günlerde yayınladığımız, "Hukukçuların manevî mes'uliyeti" adlı yazımızdan nakledeceğimiz şu cümlelerle son vermek isteriz: "Her hukukçunun faaliyetini ön plânda teksif etmekle borçlu olduğu hukuk meselesi, hukuk devletinin ve demokrasinin gerçekleşebilmesi veya korunması için ne yapılması lâzım geldiği sualini cevaplandırmak ve bu yolda fikren, bedenlen çalışmak ve mücadele etmektir... Bir memlekette Hukuk Devleti tehlikeye düşerse,

meslekten atılmak veya daha büyük mahrumiyetlere katılmak tehlikesini göze alarak, 'hukuk cephesine' katılmak, ister hâkim yahut Profesör, ister Savcı veya İdareci olsun, her hukukçu için bir meslek, vicdan hattâ vatan ve insanlık borcu olur. Hukukçu olmak ne kadar şerefli ise, o kadar da zor ve mesuliyetli bir mesleğe intisap etmek demektir. Hukuk Fakültelerine kabul edilmek için, mümkün olup da bir 'karakter ve medenî cesaret imtihanı' icat edilse, bundan bütün insanlık ne kadar kârlı çıkardı. Şurası bir hakikattir ki, hukukçuların bir kısmı, hayatlarını, hak ve hakikat peşinde koşup bunları ilân ve müdafaaya vakfetmekte; bir kısmı da, hak ve hakikata karşı tamamen lâkayt kalmaktadır; kiminin ise ömrü, - yazık ki - hak ve hakikatin ketmedilmesine veya baltalanmasına hizmetle geçmektedir. Bu sonuncu gruptaki bedhahların dıştükleri manevî yoksulluk, beşeriyet için acı olduğu kadar da ibret vericidir." (16).

(1) Commission Internationale de Juristes = International Commission of Jurists = Internationale Juristen - Kommission.

(2) Merkezin yayınlarından bazıları: «Bulletin de la Commission Internationale de Juristes» (üç dilden, periodik). «Jurnal of the International Commission of Jurists» (periodik). «Nouvelles de la Commission I. d. J.» (üç dilden). «Justice Asservie - Recueil de Documents sur l'abus de la Justice à des fins politiques» (500 sahife).

Alman seksiyonunun periodik negriyatından bazıları: «Aus der Zone des Unrechts»; «Informationsbrief»; «Der Freundes - Kreis»; «Recht in Ost und West». Kitaplardan: «Unrecht als System - Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen im sowjetischen Besatzungsgebiet» (2 cilt, 633 vesika); «Der neue Kurs in der Praxis»; «Recht gegen Willkür».

(3) Bulgaristan: Prof. Dolapchiev; Estonya: J. Klesment (eski Adliye Vekili); Polonya: T. Komarniki (Milletler Cemiyetindeki Başdelege); Çekoslovakya: Prof. J. Stransky gibi.

(4) Internationaler Juristen - Kongress 1952. — Gesamtbericht, s. 142.

(*) Malûmdür ki, bu tâbir, komünist rejimi ifade eder.

(5) Not 4 teki kitap, s. 143.

(6) Hungarian Situation to the Rule of Law.

(7) Report of the Special Committee on the problem of Hungary, s. 3 No. 29 a b a k ı m ız .

(9) Zira sözü geçen şahıs, o ceridede üç yıldız rumuzunu kullanagelmıştır.

(10) Meselâ; Ticaret Dairesi Başkanı **Tabir Sebük**, Temyiz âzaları **Dr. Amil Artus**, **Dr. Zahit Çandarlı**, **Nezahat Görell**, **Melâhat Ruscan** gibi.

(11) Prof. **Hikmet Belbez**, **Süheyb Derbil**, **Muvaffak Akbay**, **Faruk Erem**, **Bülent Nuri Esen** ve **Yavuz Abadan** gibi.

(12) Bu zat, bugün dahi idare heyeti yedek üyesidir.

(14) Forum, sayı 64.

(15) «Eğer 'hür dünya' tâbiri hakikaten bir mâna taşıyorsa, dünyanın o bölgesinde tenkid hürriyetine sadece müsamaha edilmekle kalmayıp, tenkid hürriyetinin, cemiyetin bünyesi bakımından zarurî telâki edilmesinden ileri gelmektedir.»

(16) 15.7.1956 tarih ve 56 sayılı Forum, s. 12 - 13.

Tekrar Seçilen Milletvekilinin Dokunulmazlığı

Muammer Aksoy'un geçen sayıda çıkan incelemesinin aşağıdaki son kısmı mürettip hatası neticesinde unutulmuştur; özür dileriz:

Telâfi olunmaz haksızlıklar doğuracak kararlardan kaçınma lüzumu

Ceza davalarında hâkim, sanığın masum, olduğu görüşünden hareket etmeğe mecburdur. Aksi halde sanık hakkında daha başlangıçta mahkûmiyet hükmüne varmış olur ki, bu takdirde dâvaya bakması caiz değildir. Bu sebeple hâkim, dâvanın idaresini, sonunda beraat edebilecek bir sanığı, telâfi edilmez müeyyide ve tedbirlere maruz bırakmayacak surette ayarlamak mecburiyetindedir. Onun içindir ki, zaruret bulunmadıkça tevkif cihetine gidilemez. Aynı görüş, ceza davalarının başından sonuna kadar her safhada ve meselede hâkim olmak mecburiyetindedir. Binaenaleyh hâkimin önünde iki yol mevcut olup, bunlardan birine gidildiği zaman, bazı faydalar melhuz olsa bile, telâfi olunmaz mahzurlar ile karşılaşma imkânı var, diğerinde bu tehlike yok ise, tehlikesiz yol tercih olunur. Bu hakikat, Mecellenin 30 uncu maddesin-

de, hukuki mütearife olarak şu suretle ifade edilmiştir: "Defi mefasit celbi menafiden evlâdır."

Meselemizde ise bu kaidenin, bizi müdafaa ettiğimiz görüşün kabulüne sevkedeceği aşıkârdır: Tekrar seçilme halinde mahkemenin artık yetkisinin kalmadığı görüşünü teslim etmek, herhangi bir haksızlığa, adaletsizliğe sebebiyet veremez. Meclis meseleye derhal el koyar ve lüzum görürse dokunulmazlığı tekrar kaldırır.

Halbuki aksi götüğü kabul etmek, bütük ve telâfisi imkânsız haksızlıklar doğurur: İleride dokunulmazlığın yeniden kaldırılması lüzumunu kabul eden bir tefsir kararı çıktığı takdirde, milletvekilinin muhakemesine devam edilmiş olması, Anayasaya ve millî iradeye aykırı bir hareket telâkki edilecektir. Hele milletvekilinin mevkuf olduğu tasavvur edilirse, haksızlık son haddine varmış olacaktır. Değil millet vekili olan bir şahsın, herhangi bir vatandaşın bile kanuna aykırı olarak mevkuf

tutulması, asla telâfi olunamayacak ağır bir haksızlık teşkil eder.

Hatta bu ikinci yol, hâkimleri dahi suçlu duruma düşürebilir. Zira kanuna aykırı olarak mebusun hürriyetini tahdit eden hâkim, şahsî hürriyeti tahdit suçu ile Ceza Kanununun 181 inci maddesine göre mahkûm olacaktır. Dâhası var: hâkimin 25 seneden fazla hizmet görmüş olması halinde, 216 ncı maddeye göre, 5 seneden aşağı olmamak üzere ağır hapse mahkûm olması ihtimali de kuvvetlidir. Çünkü tefsir kararları geçmişe şâmilidir. Ve böyle Anayasaya zıt bir karar verme hususunda, tekaüde sevkedilme endişesinin veya mükâfat olarak temyize üye olma ümidinin yahut başka yere nakil korkusunun rol oynadığı herhangi bir suretle isbat edilirse, - müruru zamanı 10 sene olan - bu suçun vücut bulduğunu kabul etmek gerekir.

Netice :

Hangi cepheden bakılırsa bakılsın, "tekrar seçilen bir milletvekilinin dokunulmazlığı yeni Meclis tarafından kaldırılmadıkça adli takibata devam olunmaz" yolundaki görüş, doğru; aksi ise, yanlış ve bilhassa memleketimizdeki şartlar bakımından pek zararlıdır.

Bankacılığımızın Bünyesi ve Kredi Politikası

Osman OKYAR

Türkiye'de banka sistemi, esas itibariyle, mühim fark ve ayrılıklar arzeden iki sınıf bankadan müteşekkildir. Bu makalede, bankacılığımızın bünyesini tahlil etmeğe çalıştıktan sonra, bu bünyenin, sıhhatli bir kredi politikasının takibi bakımından, sebebiyet verdiği mahzurları belirtmeye teşebbüs edeceğim.

Dediğim gibi, banka sistemimiz iki sınıf bankadan müteşekkildir. Birinci sınıfta bulunan bankalar daha ziyade klâsik mânâsıyla ticarî bankacılıkla uğraşmaktadırlar. Diğer bir deyişle bu bankaların esas fonksiyonu, kısa ve orta vadeli ticarî krediler açmaktır. Ticarî bankaların, plâsman ve iştirâk şeklinde, endüstri ve gayrimenkul sektörleriyle ilgileri mevcut olduğu halde, bunların başlıca işteğal sahâsi ticarî kredidir. Diğer taraftan, hususî kanunlarla kurulmuş olup, sermayeleri büyük ölçüde devlete veya devlete tâbi te-

şekküllere ait olan bankalar vardır. Bu ikinci nevî bankalar umumiyetle, klâsik bankacılığın haricinde olan sahâlerde (Sanayi, madencilik, ulaştırma, inşaat, v.s.) finansman ve hattâ işleimecilik faaliyetleriyle işteğal ederler. Bununla beraber bu sonuncu bankaların da, bilhassa son yıllarda mevduat bankacılığı sahâsında başgösteren mevduat yarışına katılmış olmaları şayanı dikkattir. Diğer bir deyişle bu ikinci nevî bankalar, yukarıda zikredilen faaliyetlerine inzimamen, kısmen klâsik mânâda bankacılığı da yürütmek istemişlerdir.

Böylece Türkiye'de hey'eti umumiyesiyle banka sisteminden bahsettiğimiz zaman, hakikati halde, farklı fonksiyonlar ifade eden ünitelerden müteşekkil çok gayri mütecanis bir kütleyi düşünmek zorunda kalırız. Bir yandan millî ticarî bankalar (İş Bankası, Yapı-Kredi, Doğubank, Akbank, Ekspres Bank

v.s.) ve ecnebi ticarî bankaları (Osmanlı Bankası, Holânda Bankası, Banka Komerçiyale v.s.) vardır. Bunlar, klâsik bankacılık faaliyetleriyle uğraşırlar. Diğer taraftan Sümerbank, Etibank, Ziraat Bankası, Denizcilik Bankası, Emlâk Bankası gibi, başlıca fonksiyonları klâsik mânâsıyla ticarî bankacılıkla hiç alakası olmayan bankalar vardır. Bu çok çeşitli teşekküller arasında, plâsman sahâ ve usûlleri, sermaye ve kaynak temin etme yolları, mevduata karşılık olarak muhafaza edilen likidite nispetleri ve nihayet umumî kredi politikası bakımından çok büyük farkların mevcut olduğu barizdir. Ayrıca çeşitli Bankaların Merkez Bankası ile münasebetleri bakımından da büyük farklar mevcuttur.

Hususî kanunla kurulmuş bankaların bazıları adetâ otomatik bir tarzda Merkez Bankası finansmanından istifade etmekte ve böylece elde edilen fi-

nansmanı çok defa bankacılık kaidelerine göre değil (yani kısa ve en fazla orta vadeli plâsmanlar yapmak üzere) uzun vâdeli yatırımlarda kullanılmaktadırlar. Merkez Bankasının tahsil ettiği iskonto haddi bu operasyonlarda âdetta hiçbir tesir icra etmemektedir. İskonto haddi ne olursa olsun, bu bankalar kısa vadeli finansmanları uzun vadeli yatırımlar şekline tahvil etmektedirler. Diğer taraftan, ticarî bankaların Merkez Bankasıyla münasebetleri değişiktir. Bunlar Merkez Bankası iskonto muamelelerinden istifade etmekte iseler de, bunu muayyen ölçülerde yaparlar ve iskonto haddindeki değişimleri nazarı itibara almak mecburiyetindedirler. Bu şartlar altında tabiatıyla mütecanis bir banka sisteminden bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Bu tarzda olan bir banka sistemiyle sıhhatli bir kredi politikasını yürütmek mümkün müdür? Sıhhatli kredi politikasından kasdettiğimiz şudur: Ekonominin şartları ve konjonktürün gidişi, enflasyon ve fiyatların sür'atle yükselmesi istikametinde olduğu zaman, kredi politikası kredi hacmini daraltmak ve istikametlerini kontrol etmek tarzında tecessül etmelidir. Bu suretle kredi politikası, enflasyonun durdurulmasına, ekonomide muvazenenin yeniden teessüsüne yardım eder ve yatırımların cemiyet bakımından lüks veya fuzulî mevzulara kaymasına mâni olur. Aksi şartlar mevcut ise, yani ekonomide bir durgunluk ve işsizlik vaziyeti görünüyorsa, kredi politikası bu sefer ekspansiyon istikametine yöneltilmelidir. Kredi ekspansiyonu, münasip ölçüler dahilinde kalırsa, ekonominin canlandırılması ve büyümesi hususlarında mühim bir unsur teşkil eder.

Bu hareketlerde Merkez Bankasının, nâzım rolünü ifa etmesi lâzımdır. Bu hususta Merkez Bankasının elindeki silâhlar iskonto politikası, açık piyasa politikası ve nihayet kredilerin, kemmi ve keyfî zaviyelerden kontrolü hususunda ticarî bankaları sevk-ü idaresidir. Memleketimizde sermaye piyasası arzu edilen ölçüde gelişmemiş olduğu için, açık piyasa (open market) politikasını çok tesirli bir tarzda yürütmek imkânsızdır. Şu halde başlıca silâh olarak iskonto politikasıyla kemmi ve kalitatif kredi kontrolü kalmaktadır.

Merkez Bankasının ticarî bankalara lâzımgelen kredi politikasını kabul etmesi için yani tarif ettiğimiz mânada

nâzım rolünü ifa edebilmesi için banka sisteminin az çok homojen bir bünyeye sahip olması ve bankaların Merkez Bankasıyla münasebetlerinde muayyen kaidelere tâbi bulunması lâzım gelir. Diğer bir deyişle, mevduat ve kredi sahalarında faal olan bankaların faaliyetlerini büyük ölçüde klâsik bankacılık faaliyetlerine inhisar ettirmeleri, tamamen mevzu harici faaliyetleri bankacılıkla telif etmeğe çalışmaları icabeder. Ancak bu şartlar altındadır ki homojen, mütecanis bir banka sisteminin mevcudiyetinden bahsedebiliriz. Bankalar bakımından çeşitli statüler, çeşitli faaliyet mevzuları ve gayeler mevzu bahis olduğu zaman kredi politikasını günün zaruretlerine göre yürütmek imkânsız bir hale gelir.

Son yıllar zarfında memleketimizde tatbik edilmeğe çalışılan ve bir türlü tahakkuk ettirilemeyen kredileri tahdit politikasının âkabeti bu hususta iyi bir misal teşkil etmektedir. Mâlum olduğu üzere hükümet ve Merkez Bankası son iki yılda kredileri tahdit etmek istediklerini beyan etmişlerdir. Bu hususta atılan adımlar şunlar olmuştur. Bir yandan uzun seneler esnasında çok alçak tutulan Merkez Bankası iskonto haddi iki defa yükseltılarak %7'ye çıkarıldı. Diğer taraftan Kredileri Tanzim

Komitesi kurularak, bu komiteye kredi hacmini kemmi ve kalitatif bakımlardan kontrol etmek vazifeleri verildi. Neticede ne oldu? Kredi hacmi sür'atle ilerlemeğe devam etti. Tabiatıyla bu neticede hükümetin enflasyon politikasını gittikçe artan ölçüde tatbik etmesinin hissesi büyüktür. Fakat aynı zamanda banka sistemimizin bünyesinin çok gayri mütecanis bulunması da neticenin husulüne yardım etmiştir. Aşağıdaki tabloda rakamlara bakınca, kredileri tahdit yolundaki direktife ticarî bankalar az çok uyduğu halde, hükümetin emrinde olan ve hususî kanunla kurulmuş olan bankaların, direktife uymak şöyle dursun, tamamen aksi istikamette hareket etmiş oldukları meydana çıkar. Aşağıdaki tabloda, çeşitli suretlerde, ister avans suretiyle, ister senet iskontosu suretiyle, ister borçlu carî hesapların genişletilmesi suretiyle olsun, bir yandan ticarî bankaların, diğer yandan hususî kanunla kurulmuş bankaların, 1954 - 55 ve 1955 - 56 yıllarında, halka ve piyasaya açtıkları kredilerin hacmindeki net değişimler gösterilmiştir. Tabloda yer alan rakamların mecmuu kredi miktarlarını göstermeyip, sadece yıllık değişimleri gösterdiğini tekrar tasrih edelim.

BANKA KREDİLERİNDE YILLIK DEĞİŞMELER

	(Milyon Lira)		Borçlu carî Hesaplar	İpotek Kredisi	Zirai Kredi
	Senedat	Cüzdani Avanslar			
1954 — 1955					
Ticarî Bankalar	+58.7	—20.0	+177.7	+10.7	+1.3
H. Kanunla kurulmuş bankalar	+37.0	+38.0	+372.2	+100.5	+30.1
1955 - 1956					
Ticarî bankalar	+96.0	+ 3.0	Değişme Yok	+ 6.0	Değişme Yok
H. kanunla kurulmuş bankalar	— 5.0	+48.5	+543.6	+32.0	+ 303

Bu cetveleden meydana çıkan sayıyı dikkat noktalar şunlardır: 1954 ile 1955 arasında, yani enflasyonun ciddi şekilde hızlandığı ilk yılda, ticarî bankalar türlü şekillerde piyasaya açtıkları mecmu kredide 228.4 milyon liralık net bir artış olmuştur. Buna mukabil, hususî kanunla kurulmuş bankaların, aynı müddet zarfında açtıkları çeşitli kredilerde net artış 577.8 milyon liradır. Şu halde bu müddet zarfında, sonuncu gruptaki bankaların kredilerindeki

artış, ticarî bankaların kredilerindeki artışa nazaran 1 mislinden fazla olmuştur. Fakat iki grup bankanın açtığı kredilerin hareketleri arasında asıl büyük inhiraf 1955 - 1956 devresinde olmuştur. Bu müddet içinde ticarî bankaların açmış olduğu krediler ancak 105 milyon lira artarken, hususî kanunla kurulmuş bankaların açtığı krediler tam 922 milyon lira yükselmiştir. Bu neticeler, kredileri tahdit zımında alınan tedbirlerin ve iskonto haddindeki değişimle-

rin ticarî bankaların kredi politikası üzerinde hayli tesir icra ettiğini ve fakat hususî kanunla kurulmuş bankaların bu tedbirlere hiç itibar etmediklerini açıkça gösteriyor. 1955-56 devresinde, hususî kanunla kurulmuş bankalar tarafından açılan kredilerdeki artışın, ticarî bankalarda aynı kalemin artışına nazaran 9 misli büyük olması şayanı dikkattir. Ayrıca nazarı dikkati celbeden diğer bir husus da şudur: Cedvelde nazarı itibare alınan iki müteakip yıl esnasında, tefrik ettiğimiz iki banka grubunun kredi siyasetlerinde vukubulan değişmeler aksi istikamette olmuştur. Filhakika ticarî bankaların kredilerindeki net artış 1954 - 1955 devresinde 228,4 milyon lira iken, 1955 - 1956 devresinde aynı artış ancak 105 milyon lira olmuştur. Diğer bir deyişle,

ticarî bankalar kredi hacmini tahdit etme istikametinde ilerlemişlerdir. Halbuki aynı mukayeseyi, hususî kanunla kurulmuş bankalar için yaptığımız takdirde, bunların bilâkis krediyi genişletmek istikametinde yürüdükleri anlaşılır. Bu sonuncu grubun kredisinde net artış 1954-1955 devresinde 577.8 milyon lira iken, aynı kalemin 1955 - 56 devresinde kıymeti 922 milyon lirayı bulmuştur.

Yukarıdaki tahliller bizi şu neticelere sevk etmektedir: Bugünkü şekliyle bankacılık sistemimiz insicamdan mahrumdur. Hususî kanunla kurulmuş olan bankalar büyük kısmının bankacılıktan tamamen farklı mevzularla uğraştıkları halde, bankacılığı da bu mevzularla birlikte yürütmeye gayret etmektedirler. Nitekim son yıllarda, ikramiye ilân

ve sair usûllerle yürütülen mevduat toplama yarışına bu bankalar da katılmışlardır. Emîsyon artışları, enflasyonist temayüller ve kredi hacmindeki artışlar dolayısıyla mevduat âdeta otomatik şekilde yükseldiği için, bu anormal ve muvakkat şartların tesiriyle hususî kanunla kurulmuş bankalardaki mevduat yükselmiştir. Fakat bu hususun anormal şartların mahsulü olduğunu, mevduat bankacılığının, işletmecilikle esasında telif edilemeyeceğini unutmamak gerekir. Bankacılık sistemimizdeki bünyevi muvazenesizliğin kredi siyasetinden maada başka bakımlardan da büyük mahzurları vardır. Biz bu makalede, sadece, muayyen bir kredi politikasını yürütmek hedefiyle banka sistemimizin bünyesi arasındaki münasebetleri incelemeye çalıştık.

K ö y Y e m e k l e r i

HARMANDALIOĞLU

Orta Anadolu köylerinde bir hafta içinde yenilen yemeklerle bunun paraca karşılığını aşağıda ayrıca bir tabloda göstereceğiz. Biz burada yemeklerden daha önce köylümüzün günlük gıdasında önemli bir yer tutan ekmeğin üzerinde bir parçacık durmak istiyoruz. Orta Anadolu köylüsünün yediği ekmekten söz açarken, ilk aklımıza gelen «Yufka Ekmek» tir. Daha ziyade öz-lü buğday unundan yapılan bu ekmek, mayasızdır. Tandır üzerine yerleştirilen sac üzerinde pişirilir.

Yufka Ekmek mayasız olduğu için uzunca bir müddet bozulmadan dayanır. Orta Anadolu köylerinde bâzan komşular, akrabalar bir araya toplaşarak «İmece» suretiyle, bâzan bütün bir kış süresince yetecek üç - beş aylık yufkayı birden yaptıkları olur.

Buğdaydan başka arpa, çavdar, hatâ tâ dâri gibi şeylerden yufka yapılmakta ise de bunlar özsüz ve dayanıksız olduklarından hora geçmemekte, ancak darlık yılları köylü bu tahıllara başurmaktadır.

Türkiye'de Orta Anadolu köylüsü dediğimiz zaman ötedenberi üç şey birden aklımıza gelir:

1 — Toprak dam,

2 — Tandır,

3 — Yufka Ekmek.

Toprağı verimli olsun, verimsiz olsun; zengin olsun, fakir olsun; bugün bunlarsız bir bozkır köyü tasavvur edilemez. Birinin olduğu yerde mutlaka öbürleri de vardır. Tıpkı kağınının, karasabanın bulunduğu yerde, öküzün, tezeğin var olduğu gibi..

Ayrıca, Orta Anadolu'nun ekmek çeşitleri arasında — altı kullenmiş saclar üzerinde pişirilen — «Bazlama» ile köylülerin iki sac arası dedikleri yağlı çörekler, tandır çörekleri, köy fırınlarında çalı - çırpı ile pişirilen somunlar da önemli bir yer tutar. Bu sonuncular, köy kadınları için daha zahmetli, daha çok zaman istemesine rağmen yufka ekmeğe göre, sindirimleri daha kolay, yenmeleri de daha lezzetlidir. Mayalı hamurdan yapılan bu ekmekler, çok kere kışın, yufka ekmek kadar dayanıklı olmadıkları için sık sık yapılıp ve düğün - dernek hediyeleri olarak kullanılır. Orta Anadolu köylüsü için, düğünlerde hediyelerin ve armağanların en hora geçerini donatılmış sinilerle gönderilen çörekli hindiler ve tavuklar teşkil eder. Bu saydığımız ekmek çeşitleri yalnız köyleri değil, Sivas'tan, Eskişehir'e ka-

dar genişçe bir bölgeyi içine alan şehir ve kasabalarımızın da yedikleri gıdalar arasında yer alır. Aynı şehir ve kasabanın dağlık ve ovalık oluşuna, toprağın verimine, ormana uzaklığına, yakınlığına, çıkardığı meyve ve sebze çeşidine göre nasıl ki yemek çeşitleri değişebilirse, ekmek çeşitleri de buna göre değişebilir. Ankara'da olduğu gibi, bakarsınız, birkaç kasabası, köyleriyle birlikte tamamiyle «Yufka Ekmek» yerken, diğer kasaba ve köyleri Bazlama ve Çörek'ten başkasını bilmezler..

Bugün köylünün kalkınmasında laf ebeliğini, gösterişi, her türlü şahsî çıkarılarımızı bir yana atıp da onun gerçek derterine eğilme cesaretini kendimizde bulacak olursak, alacağımız tedbirlerin başında belki ilk önce onu, Orta Çağ'dan kalma «Köstebek yuvası» Toprak Dam'lardan, İnev'lerden, Ahır Sekileri'nden Yufka Ekmek derdinden ve Tandır'dan kurtarmak gelecektir..

Köye yol diyoruz.. Köye öğretmen, doktor diyoruz.. Köye traktör diyoruz.. Köye şu, bu diyoruz.. Diyoruz ama, elimizde - başka memleketlerin tecrübelerinden de faydalanılarak - bilimin ışığı altında yapılmış belirli bir plân ve

program olmadığından hedefimizin ne olduğunu, işlere nereden başlayıp, nerelelere kadar götürebileceğimizi de bir türlü kestiremiyoruz. Köyü Yirminci Yüzyılın uygarlığında lâyık olduğu seviyeye ulaştırabilecek, işten ve çalışmaktan yılmayan zinde bir vatandaş topluluğunu karşımızda görmek istiyorsak, en az nüfusumuzun %85 ini teşkil eden köylülerimizin gıda ve mesken meselelerini bir an önce halletmek, alacağımız tedbirlerin başında gelmelidir.

Bugün köylerimizde kadınında, erkeğinde çok kere kırkına varmadan görülen romatizmadan mütevellit kütlüklerin, kötürümlüklerin, göğüs tutukluklarının çeşitli göz hastalıklarının sebeplerini araştırarak olursak, Toprak Dam'ın, Tandır'ın, Yufka Ekmek'in, hattâ hattâ Ahır Sekisi'nin adlarını (tahripkârlıklarını gözönünde bulundurarak) köyün sağlığına zarar verici âfetlerin başında sayabiliriz.

Orta Anadolu köylerinde ev tiplerinde olduğu gibi yemek çeşitlerinde de görgünün ve geleneğin etkisi büyüktür. Yemek çeşitlerinde gördüğümüz değişiklik ve tekâmül âilenin maddî durumuna, şehirle olan temasına ve mutfak teşkilâtında yapılan değişmelere bağlı olduğu için, köylümüzün sofrasındaki yemekler öyle kolay isim ve çeşit değiştirmezler. Nasıl ki o, günlük iş hayatında tarlasını, toprağını işlemede babadan, deden süregelmekte olan adetlerin, alışkanlıkların etkisi altında yaşıyorsa, giyme ve yeme işlerinde de aynı âdet ve alışkanlıkların etkisi altında yaşıyor demektir... Daha doğrusu köylümüz, ömrü boyunca canının çektiği, umduğu yemeklerden ziyade, ucuza elde ettiklerini, bulabildiklerini yer. Bu da mevsime ve çevresine göre az çok değişebilir. Köylümüz çağımızın kalori ve vitamin nazariyelerine her tatbik edemediği, ulaşamadığı şeyler gibi omuz silkip geçer. O, çabucak eriyen, çabucak acaktıran besleyici hafif yemeklerden ziyade midesine taş gibi oturan, geç acaktıran ağır ve sindirimi güç yemekleri tercih eder.

Köylünün bir haftalık yemek tablosu

Köydeki yeknesaklık, durgunluk, biteliyelik onun bütün yaşama tarzında olduğu kadar, yemesinde, içmesinde de görülmüştür. İşte Ankara'ya (32) kilometre mesafedeki 156 evlik bir köyün ailelerinden tipik bulduğumuz üçünün yemek listesi. Dergimizin sayfaları müsca-

it olmadığından inceleme konusu olarak ele aldığımız kırk aileden biz, burada ancak üçünü veriyoruz. Bunları

da sahip oldukları çift sayısına ve kaldırdıkları mahsule göre yukarıdan aşağı üç tipe ayırıyoruz.

	Sabah	Öğle	Akşam
Pazar	1. tip Tarhana çor. 2. tip Turşu, peynir 3. tip Tarhana çor.	Pekmez, peynir Pekmez Çökelek	Bulgur pilâvı, hoşaf Fasulye Un çorbası
Pazartesi	1. tip Bulgur çor. 2. tip Fasulye 3. tip Un çorbası	Pekmez Peynir, pekmez Yavan ekmek	Fasulye, turşu Fasulye, soğan Bulgur pilâvı
Salı	1. tip Fasulye 2. tip Pirinç çor. 3. tip Turşu, ekmek	Yağlı ekmek Patlıcan Turşu, çökelek	Etili pilâv, hoşaf Kelem dolması Fasulye
Çarşamba	1. tip Çorba 2. tip Çay, peynir 3. tip Pekmez	Peynir, çemen Istılmış pilâv Yavan ekmek	Pilâv, hoşaf Patatesli et Pilâv
Perşembe	1. tip Tarhana çor. 2. tip Mercimek çor. 3. tip Un çorbası	Pekmez, peynir Yumurtalı pide Soğan, ekmek	Etili fasulye Yaprak sarma Patates haşlaması
Cuma	1. tip Bulgur çor. 2. tip Çay, peynir 3. tip Kabak	Peynir, pırasa Peynir, hoşaf Çökelek, çemen	Fasulye, turşu Yaprak sarma Kelem çorbası
Cumartesi	1. tip Soğanlı tirit 2. tip Tarhana çor. 3. tip Bulgur çor.	Torba yoğurdu Pırasa, ekmek Tuz, ekmek	Patlıcan (kuru) Yoğurtlu pide Kabak

Yukarıya aldığımız üç tip aileden birincinin yüz dönümü aşkın toprağı ve iki çifti vardır. Orta halli saydığımız ikinci ailenin ise sahip olduğu toprak ancak yetmiş beş dönümdür. Çift sayısı da birdir. Üçüncü kategori aileninse köyün ortasından geçen çay boyunda bir dönüme yakın bir sebze bahçesi vardır. Mal ve davar sayısına gelince, birincinin altmış kadar davarı, bir çift beygiri, bir çift mandası, bir tek ineği, on iki kovani, yirmi beş tavuğu, on bir hindisi vardır.

İkinci tip ailenin ise, bir çift öküzü, bir beygiri, bir eşiği, bir tek ineği, on iki davarı, üç kovani, dokuz tavuğu, bir çift ördeği vardır. Oturdukları evlere gelince, her ikisinin de kara yapısıdır. İçerisinin teşkilâtı da hemen hemen aynıdır.

Üçüncü ailenin ise, bütün servetini köylerde meyve ve sebze satmak için kapısında tuttuğu bir tek beygir teşkil etmektedir. Oturduğu ev dedesinden kalma samanlığı ve ahır içinde olan üç odalı kara yapısıdır.

Köyde tesbit ettiğimiz kırk ailenin haftalık yemek listesine bir göz atıldığı zaman, zenginle orta halli arasında fazla bir fark göze çarpmaz. Yalnız fakir ve topraksız ailelerin yemek listelerinde olduğu kadar bütün bir yaşa-

ma tarzlarında da bu fark açık bir surette kendini gösterir. Bir haftalık yemek veyahut büsbütün yavan olarak ve orta hallinin yediği bulgur, fasulye, patates, pekmez, peynir gibi tek çeşit yemekler bile fakir ailede soğan, ekmek veyahut büsbütün yavan ekmek geçmektedir. Ailelerde bir haftada sarfedilen yağ miktarına gelince, bunun için kat'î bir rakam söylemek mümkün değildir. Zengini ve orta hallisi yemeklerin birçoğunda kavurma kullanmıştır. Ortalama olarak bir haftada kullandıkları yağ, yarım kiloyu geçmemektedir. Fakiri ise, yağ ihtiyacını bâzan kuyruk, bâzan da iç yağı ile karşılamaktadır. Orta Anadolu'nun birçok yerlerinde olduğu gibi zeytin yağı buraca da bilinmiyen metalardandır. Yalnız aynı nüfusa sahip bu üç tip aileden bir haftada harcanan ekmek sayısı birbirini tutmamaktadır. Bir haftalık masraf listesine gelince burada fakirinki diğerlerine nisbetle kabarıktır. Zira büyük ve orta halli aileler, yazlık ve kışlık nevalesinin birçoğunu bağundan, bahçesinden kaldırmıştır. Etilik hayvan kesmiştir. Topraksız köylü ise, bunların pek çoğunu pazardan para ile temin etmiştir.

Altı nüfusa sahip, orta halli bir ailenin haftalık ekmek ve yemek masrafının para karşılığı ise şöyledir (1):

Bir günün masrafı	Haftalık masraf	
80 Kuruş	560 Kuruş	Sabah kahvaltısı
125 »	875 »	Öğle yemeği
140 »	980 »	Akşam yemeği
345 Kuruş	2415 Kuruş	Toplam

Aynı ailenin 1957 senesi günlük yi-yemek masrafı :

Bir günün masrafı	Haftalık Masraf	
150 Kuruş	1050 Kuruş	Sabah kahvaltısı
275 »	1925 »	Öğle yemeği
345 »	2415 »	Akşam yemeği
770 »	5380 »	Toplam

Yukardaki listeler incelendiği zaman görürüz ki 1948 yılında bir haftalık yemek masrafı 2415 Kr. tutan altı nüfusa sahip orta halli bir köylü ailesinin 1957 yılında haftalık yemek masrafı 5390 Kr. tutmaktadır.

Bu da gösteriyor ki; yemeklik maddelerin büyük bir kısmını kendi istihsal ettiği ürünler teşkil eden köylümüzün hayat pahalılığı karşısındaki durumu bizleri hiç de iyimserliğe götürecek bir manzara arz etmemektedir.

Köylümüz, bu tabloda gösterdiğimiz yemekler dışında günlük yemek listesine bazı çeşitler daha katar ki, bunlar da bahar ağzı ve baharın devam ettiği günlerde yazıdan, yabandan devşirdiği ot çeşitlerinden yapılan yemeklerdir.

Bu otlardan bildiklerimizden bazıların adlarını (Toprağın yüzüne çıkış sırasına göre) buraya sıralıyoruz:

Yemlik, kuskus ekmeği, çitlik (Hindiba), pezik, ebegömeçi, efelik, tekesakalı, leyek ibiği, hardal, isbatan, lapata, madımanak, kuzukulağı ve sair... Bu saydıklarımızın içinde bazıları üzerine bir parçacık tuz ekilerek yufka ekmeğin içine sarılıp dürüm yapmak suretiyle çiğ çiğ yenir. Bir kısmı da suda haşlandıktan sonra yağda kavrulur; içine bir miktar bulgur, yarma salınır. Otlu pilâv haline getirildikten sonra yenir. Bilhassa Orta Anadolu'da mebzul yetişen Madımanak ve Pezik'ten yapılan Otlu Pilâv'lar meşhurdur. Çok kere bahar ağzı yapılan bu otlu pilâvlardan mevsimin sonu olduğundan yağ yerine pastırma kullanmak suretiyle yapılır. Hele bir de böylesi pilâvların üzerine sarmısaklı yoğurt gezdirilirse yemekle tadına doyumaz.. Ot çeşitlerinin azalması, çoğalmaması baharın gelişine bağlıdır. Bozkırda yağışlı geçen

bir bahar, sadece toprağı cömertleştirmekle kalmaz, ot çeşitlerini de çoğaltır. Orta Anadolu köylerinin hemen hepsinde bu ot çeşitlerini bilirler. Bahar geldi de yeryüzü ısındı mı, yerin altından toprağın yüzüne doğru fıskıran bu otlar, fakir fukaranın imdadına yetişir. Eline bıçağını alan, önüne peştemalını tutan kırlara doğru açılır. Gruplar

halinde karı - kızanla, kur - bayır dolaşılıp. Akşam üzeri evlere etek etek ot taşınır. Bu otların içinde ıspanak kadar lezzetli ve besleyici olanlar bulunduğu gibi hiçbir gıdâ kıymeti olmayan ve karın şişirici, acı ve zehirleyici olanlar da vardır. Halk arasında bunlara Deliot. Ağulu ot adı verilmiştir. Seferberliği takibeden uzun kılık yıllarında köylerde bu otları yiyenler arasında bir hayli delirenler, ölenler olduğu söylenir.. Anadolu'muzun hemen her yanında bilinen bu çeşitli otlarla, bunlardan meydana gelen yemekler, baharın ilk günleri, her ne kadar zengin sofraları için bir yeşillik, bir garnitür sayılırsa da her şeyin tükendiği böyle bir mevsimde fakir fukara evleri için can kurtaran vazifesi görürler.

(1) Bu yemek listesi, 1948 Aralık ayının ilk haftasına göre düzenlenmiştir.

Okurların Forumu

İçtüzük Üzerinde Tartışmalar

FORUM Yazı Kurulu'na,

Meclis İç Tüzüğünde yapılan son değişiklikler, bilim kurumları ile politikacıları bir kere daha karşı karşıya getirmiş bulunuyor.

Millî egemenliği ulus adına kullanmak yetkisini taşıyan yasama organının gerek yasa çıkarırken, gerekse yurt işleri üzerinde sorumlu kararlara varırken, çok geniş bir serbesti içinde bulunmasını bugünün batılı düşünen insanı, bir hukuk meselesinden önce bir mantık işi sayar. Batılı olmak, Cote d'Azur'e gezi yamak, ya da Kanada'ya tarım incelemesine gitmek değildir. Öyle olsaydı, türlü adlar altında batıya inceleme gezisine giden bunca politikamız arasından, hiç değilse yarısı batının meselelerini anlamış olurdu. İç Tüzük'te yapılan değişiklikler yüzünden başlayan, politikacılar tarafından da gittikçe sertleştirilen tartışma da gösteriyor ki, Tanzimat edebiyatçılarının batıcılığı ile bugünkü söz sahibi politikacılarımızın batı anlayışı arasında pek o kadar fark yoktur.

Parlamentolar millet adına egemenliği kullanırlar; fakat egemenlik kayıtsız şartsız parlamentoların değildir. Parlamentoların çıkardıkları yasaları halkın beğenme veya beğenmeme hakkı vardır. Belirli süreler ile yapılan seçimlerin sebebini de burada aramak gerekli değil midir? Bir

batılı insana sorsanız, onu bırakıp da Anayasamızı açarak 3. maddeyi okusanız egemenliğin kayıtsız şartsız Parlamentolara değil, milletlere verildiğini görürsünüz. Ama bizde bir Sayın Devlet Bakanı kalkar, egemenlik mademki kayıtsız şartsız millettir ve bu hakkı millet adına Büyük Meclisi (Parlamento) kullanır, o halde Parlamento da kayıtsız ve şarttan uzakta tutulmalıdır şeklinde bir usavurmaya giderseniz, bu yanlış düşünceye karşı hukuktan önce mantık kuralları harekete geçer.

Noksanlar şundandır: İpek böceği yetiştirmeye dair, bağ budamaya dair yazılan kitaplar bizim ülkemizde çok okunur da, nedense Hükümet veya Demokrat Parti Genel İdare Kurulu adına teklif yazmakla görevlenmiş Bakanlarımızca bile, Parlamentoların hak, yetki ve sorumluluklarına dair yazılı kitaplar okunmaz.. Acı da olsa itiraf edilmelidir: Bakanlarımız okumuyorlar, okuyanlarımız da Bakan olamıyor yahut olmuyorlar. Gündüzleri yoruluyorlar diye yorgunlukları gece kulüplerinde çıkarmak, devlet idarecilerimizin büyük kayıplarına sebep olmaktadır.

İçindeki çoğunluğa göre taraflı olabilecek Parlamento'nun üstüne de, objektifliği başlıca özelliği sayılan; ilmin ışığını tutmak zorunluğunu tartışmaktan kendimizi bir kur tarabilsak, daha hızla yol almak imkânlarına kavuşacağız. Yalnız bir düşünce ile de-

giştirilen İç Tüzük hakkında görüşünü açıklayan Anayasa profesörünü antidemokratik maddelerin bize sağladığı yetkilere dayanarak; gazete köşelerinde azarlamak gayretine düşeceğimize, İç Tüzük değişikliğini görüşecek ihtisas komisyonuna o Anayasa profesörünü çağırarak, düşüncelerini almak ve ilmin feyzinden faydalanmak durumunda olduğumuzu akıl etmek gerekirdi. Şemsettin Günaltay'ın Bakan arkadaşları bunu düşünüyorlar, 5545 sayılı Seçim Kanunu 1950 de çıkarkan milletvekili olmayan Anayasa profesörleri de komisyonlara çağırılıyor, düşüncelerine hürmet ediliyordu. Günaltay hükümeti biraz da bu davranışı için aranıyor mu ki?

Düşüncesini söyleyen ve bu düşüncesinin yanlışlığı ispat edilemeyen ilim adamına "ilim softası", "siyaset bezirgânı" diye saldıran politika; hiçbir yerde haklı ve başarılı olmamıştır ki, bizde haklı ve başarılı olsun.

Ismail N. ALKAN — Ankara

Bir Profesör ve Bir Anket Hakkında

FORUM Yazı Kurulu'na,

Istanbul Üniversitesi Hukuk Fakülterinde bir profesör vardır. Şahsiyeti ve vakarı ile tanınır. Bu profesör ilmi değerini yabancı muhitlerde tamtmıştır. Bu profesör imanı, vicdanının sesi ve ilmin ışığının gösterdiği hakikatleri söylemekten kaçınmaz. Ve nihayet bu profesör bir hoca olarak tam bir talebe babasıdır da. Dersleri daima kalabalıktır.

Takrirlerinde talebeye vermek istediği kuru malûmattan ziyade, hukuki tefektür ve ilmi manâda demokrasi anlayışıdır. İşte bunun için sevilir ve sayılır.

Bir gün maruf bir gazetenin açtığı bir ankete bir çok değerli meslekdaşı gibi o da samimi bir cevap verir. Hakikatleri gösterir. Hukukun icablarını dile getirir. Kısaca; ilmin ve vicdanının sesine uyar. İşte bu hadise fırtınalar koparmaya kâfi gelir. Bir zamanlar demokrasinin alemdarlığını yapan D. P. iktidarı bu hocayı da suçlandırır. Bir mühendis olan Başvekil yardımcısı anketi açan gazeteye malûm cevaplarından birini daha gönderir.

Bu mühendis siyaset adamı, hukuk profesörünün "hukuki görüşündeki katmerli sakathği" teşhir eder. Müddeiye göre; ilim batıl davalara yalancı şahitlik etmektedir. Ve bu hocanın da "Mukabil tarafı bulunmayan bir dayanım" kahramanı olmaktan başka hiç bir arzusu yoktur.

Mezkûr cevabı yazıda; Sayın Profesörün görüşünü nakzetmek için ileri sürülmüş bir çok deliller de vardır. Fakat bunlar bilâkis Profesörün tezini teyid etmektedir. Pek sayın vekil de zaman zaman profesör ile hem fikir olmaktadır. Hakikaten "Millî menfaatlerin takdiri ve himayesi hiç bir şahsın ve siyasi teşekkülün inhisarı altında değildir." ve olamaz da.

Aynı şekilde başka bir yerden, başka bir ton ile bir ses daha yükselir. Rengi ve tu-

tumu malûm bir gazete bir baş makale yazar. Makalenin yazarı tımtıraklı bir girişten sonra bu anayasa mütahassısı profesöre Hukuk ve demokrasi dersi verir. (1)

Ne yazık ki yazar kendisi umumi ve hususî kanun tefriki yaparken aczini bizzat ortaya koyuyor. Kanun anlayışındaki hukuki mesnetsizliği, kanun tefrikindeki kıstas fakirliğini teşhir ediyor. Ne yapalım kendi düşen ağlamaz...

Belki bu yazı daha postada iken, sayın Profesör hakkında kanuni muamele yapılmış olur. Değerli hoca sevgili talebelerinden ayrılmak mecburiyetinde kalabilir. Kim ne diyebilir sanki, sayın vekilin de dediği gibi; "Profesörün bu hareketi. "Kaçınılmaz şekilde kanundaki müeyyide ve tedbirlerin harekete geçmesini intaç etmektedir."

Her şeye rağmen biz, bu değerli hocanın yetiştirdiği binlerce talebeden biri olmak haysiyetiyle şöyle diyoruz: "Bu memlekette de asil milletimizin lâyük olduğu gerçek hukuka bağlılık ve hakikî demokrasi şuurunun yerleşeceği günler çok yakındır. - Kimbilir belki yarın. - Belki yarından da yakın. - Zira güneş balçık ile sivanamaz. Hürmetlerimle.

Habî ERTEKİN — Eskişehir

Almanca mı Tarzanca mı?

FORUM Yazı Kurulu'na,

Hemen hemen hepimiz biliriz ki, Almanca hakikaten zor bir lisandır. Altmışbinden fazla kelimesiyle, bir hayli kompleks grameriyle, birbirine göre pek değişik mahalli şivesiyle 6 ay veya 1 senede tetkik yapmağa yetecek konuşma elde etmeğe izin vermez. Hatta bu iddiamızı matematik olarak ta izah edebiliriz:

Şöyle ki; önce lisan kurslarında yapı-

lan konuşmalara ve lisan doktorlarının yeni Almanca öğrenen yabancılara tavsiyelerine göz atalım. İddia edilen husus şu: bir insan günde, kabiliyetiyle orantılı olarak 10 ilâ 15 kelime ezberlemelidir. Zira bu rakamın üstü tasarruf edilemez; belki bir ay sonra unutulmağa mahkûmdur. Sonra her gün uzun saatler devamlı pratik yapmak ve en azından 4 aya mütevakıf olan Alman gramerini hatmetmek gerektir.

Netice böyle iken; bazan birden fazla tetkik mevzuu ile bir çok vatandaşlarımızı ekseriya aile ve çocukları ile birlikte Almanya'ya, önce lisan öğrenmek sonra ellerindeki tetkik mevzularını halletmek ve dönüp milletimize faydalı olmak üzere gelmiş görüyoruz. Aileleri ile gelen vatandaşlarımızın ellerine geçme ihtimali olan, az da olsa, pratik yapma fırsatının kaçtığını söyleme zait,

Bizi pek ilgilendirmez amma; şöyle bir şey söylemek istiyoruz. Bu tarz bir senelik tetkik olmaz veya bu bir sene bizim bildiğimiz 365 günlük senelerden değildir. Veyahutta bu Almanca değil Tarzanca'dır.

Paşalardan biri bir vakitler İstanbul boğazına gemilerle girdiği halde top atış ile selâmlanmadığını görüp, sinirlenmiş, mes'ullerden birini çağırıp neden böyle hareket ettiklerini sormuş ve şu cevabı almış:

— Aman paşam yapamazdık çünkü bir değil kırk sebep var bakınız sayalım belki affınızı kazanırız; bir, barut yoktu.

Derhal paşa sözü kesip «anladım» demiş.

Şöyle bir şey söylenebilir. Bu tetkikten bir senede fayda gelmez. Çünkü sebepleri var; bakınız sayalım, belki bizi affedersiniz: Önce bu Almanca bir seneye sığmaz...

Özden DAĞCIOĞLU, München (Almanya)

Kültür Ve Sanat

"Milyonerler İçin Toplumculuk,"

Metin AND

— Sayın John Marshall'a —

Yukardaki başlık G. B. Shaw'un 1896 yılında Contemporary Review'da yayımlanan bir yazısının başlığıdır. Kendisinden 62 yıl sonra aynı konuyu - modern tesisciliği-Türkiye bakımından ele alırken bundan daha da iyi bir başlık düşünemedik. Yalnız başlığı değil fakat o zaman yazısında ileri sürdüğü fikirler de bugün modern tesisciliğe temel olabilecek tazelikte kalabilmiş.

Bugün modern tesiscilik tanınmış, zengin Andrew Carnegie'nin, "hiçbir kimse varlıklı ölmemelidir", ilkesine dayanıyor. Fazla zenginliğin verdiği yükü hafifletmek, o zenginin içinde yaşadığı topluma karşı olan sorumluluğu ile ilgilidir. Bu sorumlu-

luğun ekonomik gerekçelerini bir yana bırakarak, burada bunun yalnızca o toplumun kültür bağiantıları bakımından yerini açıklamak istiyoruz.

Milyonerler - bunlar yazı boyunca varlıklar diye geçecektir - ihtiyacından çok parası olanlardır. Bir noktadan öteye rahatları, eğlenceleri için giderleri, gelirlerine göre çok daha az artış gösterir. Devlet eli yerinde bir karışma ile bu farkı vergi yoluyla budar. Yalnız varlığının sağlığındaki ile kalmayıp, miras yolu ile bırakacaklarına da büyük vergiler yükler. Ancak varlığının içinde yaşadığı topluma karşı olan sorumluluğu burada bitmez, tersine burada başlayacağı söylenebilir. Vergilerle geliri-

nin bir bölümü budanan varlığının üç değişik davranışı çevresince üç ayrı ad alır ve toplum onu bu başlıklar altında yargılar. Kendi yemez, başkasına yedirmeze "eli sıkı" derler. Kısır bir döngü içine düşmüş bu kimse konumuzun büsbütün dışında kalıyor. Parasını yalnızca eğlencesine, rahatına harcıyana ise "hovarda", "mirasyedi" "har vurup harman savuran" denir Her iki tip de toplumun sert tenkidi ile karşılaşır; tiyatrolarda, mizah dergilerinde alay konusu olur. Üçüncü tip ise çevresini varlığından yararlandıran kimsedir, buna "eli açık", "hayırsever" denir. Herkes onu sever, över, örnek diye gösterir. İşte modern tesisçilik bu üçüncü tip davranışın dizginlenip, disiplinli, belli bir amaca yöneltiştir.

Bu davranış ister istemez iki niçini çağıracaktır. Varlıklı niye fazla parasından dolayı topluma karşı sorumludur? Varlıklı niye parası ile çevresine yararlı olur? Aşağı yukarı aynı sorunun bir hareket noktası öbürü bundan çıkan bir sonucu olan bu iki niçini uzun uzun cevaplandırmaya çalışacak yerde, kestirmece halk arasında yayılmış bir görüşü benimsiyerek, şimdilik için içinden sıyrılmak bize daha sağlam gözüküyor. Bu görüşe göre, varlığının parası kendisinde bir utanç duygusu yaratır. Bu duyguyu hafifletip, biraz rahatlamak için cebini yakan paranın bir parçasını elden çıkarır. Hele bizde, dar sokaklarda iki dakikalık yolu Cadillac' için de iki yanına çamur sıçratarak giden varlıklı, hayatında varlıklı olmasının değerini yalnızca bunda görmez de, biraz da kendini dışardan başkalarının gözüyle seyredebilirse, bu onda sözünü ettiğimiz utanç duygusunu uyandırmaya yetecektir.

Öte yandan varlığıyla oldum olası düşünman tanyan "solcu", bizim bu yazıda başka fikirlere de yer verebilmek için işi kısa kesip, tutduğumuz bu utanç duygusunu varlığına karşı bir silâh olarak sömürür; onun bu utanç duygusunun dürtüşü ile topluma yaptığı hizmetleri hiçe sayar, veya görmemezlikten gelir, alay eder. Uzlaşmalara kolayca yanaşmayan, kafasının dikine giden "solcu" bütün katılığı ile modern tesisçiliğin yoluna dikilen en büyük engel olacaktır. Nasıl İmam Azam gibileri kalıplaşmış din kurallarını korumak için kendi çağlarındaki vakıfların gelişmesine engel olduysa..

Ancak hangi yönden bakılırsa bakılınsın varlığının topluma, çevresine yararlı olması da, hayatının, parası ile ne yapacağını şaşırılmış durumu, yüz kızartıcı yönleri de, onun yetişmesi, kültürü ile ilintilidir. Varlıklı, acıklı gerçeği ile, solcu yazarların büyük bir ayak direme ile parmak bastıkları "yoksul" sınıftan çok daha fazla ivedilik ve önemle üzerinde durulacak bir dâva olarak karşımıza çıkıyor. Ataç bir yazısında aynı noktaya şu satırlarla dokunup geçmişti :

"..Hikâyecilerimiz, şairlerimiz... köylünün, çoğunluğun yoksulluğunu, yolsuzluktan, daha ne bileyim, birçok eksikliklerden çektiklerini anlatıyor.. Köylü, çoğunluk, parasızlıktan, yolsuzluktan kurtulunca da ne oluyor

sanki? Köylünün, çoğunluğun sıkıntı içinde olanı acınacak bir durumda da, ağası, para kazanmış olanı acınacak durumda değil mi sanki? Köylünün yoksulu sıkıntı içinde olanı kafaca ne ise ağası da kafaca o değil mi?.."

Hattâ Ataç'dan daha da ileri gidilerek denebilir ki, köylüsü, yoksulu kültür bakımından parasına boğulmuş, nereden geldiğini şaşırması varlıktan daha varlıktır. Kendine göre gelenekleri, görenekleri, şiiri, oyunu, musikisi vardır. Gönlü de eli de daha geniştir. İçinde yaşadığı topluma bilinçli bilinçsiz yakından bir bağlantısı vardır.

Bu sözleri beğenmeyip, çeşmeler, camiler yapmış, hasta evlerine, Kızılay'a para yatırmış, yoksullara, kimsesizlere yardım etmiş nice varlıkları bir bir sayıp, bu örneklerin gücüyle işin bir de ışıklı, parıak yanı olduğunu göstermeye kalkışanlar çıkabilir. Ne var ki bu yazıda savunmaya çalıştığımız öyle babadan görme bir vakıf kurup işin içinden kurtulmak değildir. Bugünün Türkiyesinde gönlümüzün istediği soysuzlaşmaya yüz tutmuş kurumları yeniden canlandırmak olmayıp, çağdaş gidişe ayak uyduran modern tesisçiliği yerleştirmektir. Bu bakımdan eski vakıflarımızla modern tesisçilik arasındaki ayrım-ları göstermekte fayda buluyoruz.

Herşeyden önce vakfın temel fikri, modern tesisçilikte olduğu gibi "topluma karşı sorumluluk" fikri değildir. Bu daha çok "kurbet" denilen hayır işlemekle, sevap kazanmakla, öteki dünya ile ilintili, malca, paraca bir tapınıştır. Verilen mal da Tanrıya bırakılmış sayılır; çokluk yoksullar, kimsesizler, öksüzler gözönünde tutulurdu. Hattâ kimin yararına bırakıldığında bir anlaşmazlık olduğunda, bundan gene yoksullar, düşkünler anlaşılırdı. Gerçi bunun yanısıra leyleklerin, atların doyurulup bakılması gibisinden hayvanlar yararına veya kamu hizmetlerine ayrılan "avariz vakıfları" gibisinden çeşitler yok değildi. Ancak bunların hepsi toplum için cılız, kısır sonuçlar vermektan ileri gidemiyen kurumlardı. Bunları kuranlar da sınırlı, dar davranışlarında türlü bencil görüşlerden hareket etmişlerdir. Nitekim 1929 yılında Atıf imzalı incelemeci vakıfların gelişmesi üzerine şu ilginç satırları yazmıştı :

"Osmanlı ülkesinde vakfın çokluğu müstebit ve keyfi idarenin sık sık tatbik ettiği emvalin zabıt ve müsadere usulünden büyük küçük her sınıf halkın mallarını koruması için dini ve bu sebeple gayri kabili teca-vüz telâkki edilen keyfiyetinin masu-niyeti sahasına ithal etmesinden neş'et etmiştir."

Ne var ki eski vakıflarımız için bu söylediklerimiz onların değerini küçültmek için değil, bunların çağdaş gidiş için yeter olmadıklarını göstermek içindir. Çeşme, cami yapmanın, sekiz on mahallelinin karnını doyurmanın eksik de olsa eski Türk toplumunda görevsel bir değeri vardı. Bugün ise gelişmiş kamu hizmetleri, çoğalan

ihtiyaçlar, bundan da önemlisi yepyeni bir anlam kazanan toplumsal sorumluluk karşısında, varlığının yaratacağı tesisin atalarınınkinden çok daha değişik olmasını bekliyeceğiz.

Kurulacak tesislerin daha çok Türkiye'de bilim ve sanatı destekleyen, kültür hizmetinde kurumlar olmasının üzerinde titizlikle durmak gerekir. Yoksullara yardım etmek, hasta evi - bilimsel ve eğitimsel olanların dışında-yaptırmanın yapıcı yönü azdır. Bu gibi yardımların dilencilik geliştirmek, toplum için zararı herkesce bilinen sadaka verme ile çok yakın bir benzerliği vardır. Bu önce varlığının kendi öz mirasçılardan başlar, "hakkeden yoksul" başlığının özüne bürünmüş dilencilik en yüksek katına kadar sığıntılığı isteklendiren zararlı sonuçlar doğurur. Devlet elinin zaten karıştığı veya karışması gereken yerlere yapılacak bu ve benzeri yardımların faydası azdır. Varlıklı bunu zaten vergi verirken yerine getirmiş oluyor. Bütün iş yalnız vermekte değil, aynı zamanda verme eyleminde yeninin, tanınmayan öncülüğünü yapabilmektedir. Bunu G. B. Shaw'un kelimeleri ile söylemek istersek şöyle bir ilkeye varırız : "Kimseye istediğini verme, onların istemesi gerektiği halde istemediklerini ver". Bundan daha genel bir deyimle, "yeni ihtiyaçlar yarat, eskileri kendi başlarının çaresine bakalar".

İşte çağdaş toplumda varlığının sorumluluğu uluorta bir vermekle bitmiyor. Ondan yeniliklerin öncülüğünü yapması, toplum içindeki önemli yerinin, çevresine kolayca geçirdiği sözünü, yetkisini kullanarak yeni ufuklar açması, kısaca hem parasını, hem emeğini vermesi bekleniyor.

Yeni ihtiyaçların, akla gelmedik alanların yolunu açmanın ve bunların ne kadar değişik olduğu üzerine bir fikir verebilmek için, Rockefeller tesisinin 1957 yılının ilk yarısında ele aldığı yüzlerce tasarıdan gelişmiş güzel bir iki örnek verelim :

"Londra Üniversitesine beyin yapısı ve işleyici üzerine araştırma yapması için..

"İstanbul Üniversitesinde Ömer Lütfi Barkan'a Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ve toplumsal tarihini yazması için..

"Tokyo'da Waseda Üniversitesine Japon karayollarını incelemesi için..
"Oslo'da Norveç Enstitüsüne seçim davranışlarının incelemesi için..

"Hindistan'da Profesör Qureshi'ye İslâm tarihi üzerine bir kitap yazması için..

"Polonya'daki bilgilerin başka memleketlerde incelemeler yapabilmeleri için..

"Oxford Üniversitesinde yeni bir hukuk kütüphanesi kurulması için..

"Washington'daki Library of Congress'deki şeride ve plâga alınmış sesli malzemenin korunması saklanması için..

'Newyork YM - YWHA Poetry Center'in şiiir günleri düzenlemesi için..
'İstanbul Üniversitesi Fizyoloji Enstitüsüne öğretim ve araştırma malzemesi alması için..

İşte bu örneklerle bir göz atmak bile, parasını ve emeğini koyacak varlığının, hasta evi, doğduğu köye çeşme yapmak, yoksul doyurmak gibi basma kalıp amaçlar yanında, vereni de almanı da insanlık katında yükselten, geniş ve çeşitli olanaklar bulunduğunu göstermeye yetecektir.

Ancak bu meselenin bir yüzü daha vardır, bu da tesislerin yerini, iklimini şaşırmış bir bitki gibi solup kurumaması için bir yandan aydınlarımızın fikir düzleminde bu ileri görüşün tohumlarını atması, öte yandan Devletin bunların gelişmesi için yasalarla, kurullarla desteklemesi, her ikisinin el birliği ile tesislerin yerleşip, gelişeceği çevreyi hazırlamaları gerekir.

Son söz olarak okuyucumuzun kulağına eğilerek şu kadarını söyleyelim, varlıkların kendi adının çığırkanlığını yapmak, kendine çeşitli çıkar sağlamaktan uzak olarak, Türkiyemize yararlı tesisleri bu yeni anlayışa uygun, öteki varlıklara da örnek olacak biçimde kurmaları öyle uzak bir gelecek değildir. Bu yolda açıkça sezi- lir kıpırdanışlar başlamıştır bile..

Gene Sanatçı ve Politika Üzerine

Tektaş Ağaoglu

Forum'un 78. sayısında "Sanatçı ve Politika" başlıklı bir yazım çıkmıştı. Bu yazıda bir kaç yıldanberi edebiyat ve düşünce alanımızda başlıca tartışma konusu olan Toplumcu Sanat anlayışı üzerinde durmuş, bir takım sonuçlara varmışım. Bunlardan biri, Toplumcu Sanat anlayışının özel bir türü olan Sosyal Realist, daha doğrusu asıl ismiyle Sosyalist Realist sanat teorisinin kendi kendisiyle gelişme halinde olduğu idi. Bu sonuca da bizde bu akımın en bellibaş ve en açık konuşan savunucusu olduğunu sandığım Fethi Naci'nin "İnsan Tükenmez" isimli kitabındaki fikirlerinin ve Sovyet Rusya'da ve peyk memleketlerde komünist idarecilerin bu alandaki tutumlarının çözümünü yaparak varmışım. Gerek Fethi Nacinin kitabındaki düşünceler ve ileri sürülen fikirler, gerekse komünist memleketlerde Sosyalist Realizm adına ileri sürülen iddialar bana birbirini destekler ve tamamlar ve açıklar görünmüştü.

Forum'un 82. sayısında Bay H. Cöntürk'ün "Çelişme Dışta" başlığını taşıyan bir yazısı var. Bay Cöntürk Sosyalist Realizm teorisinin kendi kendisiyle gelişmeye düştüğünü kabul etmiyor. Aksine bu teo- rinin kendi içinde sağlam ve dört başı mamur bir teori olduğu, ortada bir çelişme varsa bunun Sosyalist Realizmin bir iç çelişmesi değil, Sosyalist Realist sanat anlayışı ile Batılı sanat anlayışı arasında-

ki bir dış çelişme olduğu fikrini savunuyor.

Bu konu üzerinde kendileriyle tartışmadan önce kendisinin dokunduğu bir noktaya kısaca ben de dokunmak istiyorum. Benim, kendisinin "Fethi Naci tipi toplumcu gerçekçilik" adını verdiği sanat tutumu ile Sosyalist Realizm sanat tutumunu bir tutmamı, birinden aldığım örnekleri olduğu gibi ötekine uygulamamı doğru bulmuyor Bay Cöntürk. Yani kendisi, Forum'daki bu yazısında, ikisi arasında bazı ayrıntılar olduğu kanısında. Bu ayrıntıları Bay Cöntürk şu paragrafla açıklamaya çalışıyor: "Fethi Naciye gelince, o, idealizasyonu şu cümlelerle anlatıyor. 'Yazar' diyor, 'toplum gerçeklerini devrimci gelişme- si içinde' kavramalı, 'eserlerinde gelecek günleri kendinde taşıyan, sonuna kadar gitmeği gözüne almış insanları' kahraman olarak seçmelidir. Memleketimizde Rusya ve Avrupada olduğu gibi edebiyata gidis yolu çizecek bir parti bulunmadığından F. Nacinin idealizasyonu siyasalilikten öteye bir boyut da yükleniyor, nazari ve hayali bir niteliğe bürünüyor. Bu da onun nazari- yesine sosyalist realizmde olmayan kişisel bir yön verebiliyor."

Yani hem F. Naci, parti adını ağzına almadan, bir çok konularla, mesele "tip" konusunda Sovyet Rusyada Komünist partisinin ileri gelenlerinin ve sosyalist Realizm nazariyatçıların söylediğinin hemen aynı söyleyecek, savunacak, hem de Sosyalist Realizmden ayrı olacak! Çünkü, Bay Cöntürke göre, memleketimizde Rusya ve Avrupada olduğu gibi edebiyata gidis yolu çizecek bir parti bulunmadığından F. Naci'nin idealizasyonu siyasalilikten öteye bir boyut da yükleniyor, nazari ve hayali bir niteliğe bürünüyor. Doğrusu sayın Cöntürkün "F. Nacinin idealizasyonu siyasalilikten öteye bir boyut da yükleniyor, nazari ve hayali bir niteliğe bürünüyor." Cümlesinde ne demek istediği pek anlaşılmiyor. Ben şahsen bu idealizasyonda nazari ve hayali bir nitelik görmüyorum. Mesela F. Naci "yazar eserlerinde gelecek günleri kendinde taşıyan, sonuna kadar gitmeği gözüne almış insanları kahraman olarak seçmelidir" derken mi nazari ve hayali oluyor? "Yazar toplum gerçeklerini devrimci gelişmesi içinde kavramalı" derken mi Sosyalist Realizmden ayrılacak şekilde nazari ve hayali oluyor? Öyleyse hangi anlamda nazari ve hayali? Gerçek şu ki Bay Cöntürkün "nazari" ve "hayali" kelimelerini hangi anlamda kullandığı belli değil. Gerçi bugün F. Naci kendi sanat anlayışını devlet gücünü elinde tutan bir parti vasıtasıyla memleket sanatçılarına, ya da o partiye bağlı sanatçılara zorla kabul ettirecek ve uygulatacak bir durumda değildir. Onun için F. Nacinin fikirlerinin, bu ufak bir sınırlı anlamda, bir nazari ve hayali yönü olduğundan bahsedilebilir. Benim anladığım, Bay Cöntürkün demek istediği de bu. Ama bu, F. Naci gibi toplumcu gerçekçiliğin, bir düşünce sistemi olarak, Sosyalist Realizmden farklı olduğunu göstermez ki F. Naciyi Sosyalist Realizmin Rusya ve Avrupa'daki nazariyatçılarından ayıran şey, bana kalırsa, savunduğu sanat

anlayışının ve bu sanat anlayışını desteklemek için ileri sürdüğü fikirlerin muhtevası değil, bu muhtevayı içine alan siyasi gerçeğin değişikliğidir. Kısaca Bay Cöntürk, F. Naci tipi toplumcu gerçekçilik adını verdiği sanat anlayışının Sosyalist Realizm sanat anlayışından ayrı olduğunu belirtmek için tek bir nokta ileri sürüyor (bizde, Rusya ve Avrupa'da olduğu gibi edebiyata gidis yolu çizecek bir parti bulunmayışını), o da ikna edici olmaktan çok uzak.

Sonra Cöntürk bir ayırım daha yapıyor ve peyk memleketlerde uygulandığını söylediği "tenkitçi realizm" isimli bir sanat tutumundan söz açıyor. "Bu, kapitalist toplumdaki, yahut istihale halindeki toplumdaki kötülüklerin ortaya konulmasıdır sadece" diyor. Bence hem bu ayırımı yapmak yersiz, hem de «tenkitçi realizm» sadece kapitalist istihale halindeki toplumdaki kötülükleri ortaya koyduğunu düşünmek yanlış. Mesela kapitalist bir toplumun fenalıkları birçok yölerden, bir çok metotlar kullanılarak ortaya konulup tenkit edilebilir. Bunu yapmanın tek yolu marksist değerlerin benimsenmesi, marksist metotların uygulanması değildir. Halbuki Cöntürkün peyk memleketlerde görüldüğünü söylediği "tenkitçi realizmin" karakteristik vasfı budur - bugün bizde kapitalist toplumun kötülüklerini işleyen, F. Nacinin önderliğini yaptığı tutum gibi. Cöntürk F. Naci tipi toplumcu gerçekçiliğin «tenkitçi realizm» den hangi yönlerde ayrıldığını söylemiyor. Bence bunları birbirinden ayırmadan Sosyalist Realizmin bir tezahüründen ibaret olduklarını düşünmek pek yanlış olmasa gerek. Bu ikisini birbirine yaklaştırırken aynı zamanda onları Sosyalist Realizmin Rusya'daki ve peyk memleketlerdeki uygulanma şekline ayıran şey ise kapitalist bir toplumda kullanılan marksist metodun toplumun bir çok gerçek problemlerine uygulanma yolu bulabilmesi, halbuki Sovyet Rusya'da ve peyk memleketlerde gene uygulanma yolu bulabilmesi gerekirken, bulamamasıdır. Çünkü oralarda toplumun problemlerinden sorumlu partinin kendisi oluyor ve parti pek tabii olarak prestij ve otoritesini sarsacak bir tutumu ve bu tutumun eserlerini yaşatmıyor.

Gerçekten bugün Sosyalist Realizm teorisi kelimenin marksist anlamıyla tam bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir sanat tutumu kisvesine bürünerek aslında idareyi, yani devletin gerek siyasi gerekse ekonomik kudretini elinde tutan bir zümrenin menfaatlerini korumağa yarıyan bir ideoloji. Bu ideoloji vasıtasıyla ki halkın gerçek problemlerine, dertlerine, özlemlerine, ifade veren sanatçılar halkın "gerçek" problemlerine, dertlerine özlemlerine ifade vermedikleri iddiası ile şu veya bu şekilde ya susturulmakta, ya da "yola" getirilmektedir.

İşte Cöntürkle aramızda tartışma konusu olan Sosyalist Realizmin iç çelişmesi de burada kendini gösteriyor. Bay Cöntürk, "Ağaoglu'nun gözünden kaçan bir nokta var. Evet, Sosyalist Realizm, az çok

farklarla, F. Naci ve kendisi gibi, yazarın gerçekleri yaşamaması şart koşuyor. Ama ayrıca bunları yazarken "idealize" etmesini de şart koşuyor. F. Nacide böyle bir idealizasyon vardır. İşte bu idealizasyon sayesinde ki gerek Sosyalist Realizm ve gerekse F. Naci tipi toplumsal gerçekçilikte bir iç çelişmesi baş göstermiyor, tersine, belki de bu iki tutum daha pekişmiş birer nazariyle halini alıyor." diyor. Evet ama bu idealizasyon zorununu gözden kaçırmış değilim ki. Tersine. Sosyalist Realist yazarı güç durumda bırakan ve kendi kendisiyle çelişmeye düşüren, yazdığı gerçeklerin yaşanmış gerçekler olması şartı yanında, onunla beraber giden bu idealizasyon zorunudur. Sosyalist Realizm teorisinde bu idealizasyon tarafı olmasaydı teori kendi kendisiyle çelişmeye düşmez, ancak yaşadığını yazmağa valışan yazar ile şu veya bu şekilde yazara yaşadığını yazdırmağa çalışan, politikacı arasında bir dış gelişmeye şahit olurduk. Gözden kaçmak şöyle dursun, bütün güçlüğü çıkartan Sosyalist Realizmin ayrılmaz bir parçası olan ve teoriye ideolojik vafını veren bu idealizasyondur. Yazarın hem yaşadığını yazması, yani yazdığı şeylerin yaşanmış tecrübeye dayanması, hem de belli bir dünya görüşünü benimsemesi ve gerçekleri olduğu gibi değil, bu dünya görüşü çerçevesinde, olmaları gerektiği gibi göstermek zorun da olması Sosyalist Realizmin şartlarından olduğundan Sosyalist Realist yazar bir iç gelişmesi içerisinde. Bir iç gelişmesi içerisinde. Çünkü yaşadığını belli bir dünya görüşünün icaplarına uygun olarak idealize etmek zorunu (bu, halkı Komünizm ruhuyla eğitmek amacıyla da olsa) git gide onu yaşanan gerçeklerden, halkın yaşadığı gerçeklerden uzaklaştırır. Git gide onu Sovyet Rusya ve peyk memleketinde olduğu gibi yaşanan gerçeklerle ilgisi olmayan, katı ve ölü kalıplar içerisinde sıkışık kalmış bir nevi akademizme sürükleyecektir. Onu, tabir caizse, bir çelik kuleye tıkayacaktır.

İşin tuhaf tarafı, benimsenen bu dünya görüşünün icaplarının ne olduğu ve yaşanan gerçeklere nasıl uygulanacağı, bir başka deyişle idealizasyonun hangi yolda yapılacağı konusunda son sözü önceden politikacıya bırakıyor Sosyalist Realist yazar. Sosyalist Realist sanat anlayışıyla Markist - Leninist dünya görüşü ve bu dünya görüşünün gerek teorik, gerekse pratik icapları bir bütün teşkil ettiğine göre, ve işin içine sanatçının "sosyalist kurartı uğruna savaşmak, sosyalist toplumun kurulmasına çalışmak halkı komünizm ruhuyla eğitmek" görevi de girince, sanatçı inandığı sanat tutumunun icabı olarak son sözü politikacıya bırakmak zorundadır da. Bununla tuhaf neticeleri oluyor: Yazarın benimsediği dünya görüşü Marksist dünya görüşüdür. Fakat marksizmin ne teori olarak anlaşılması, ne de toplum gerçeklerine uygulanışı üzerinde tam bir anlaşmaya varılmıştır. Bu böyle olunca markist dünya görüşü icaplarının yaşanan gerçeklere nasıl uygulanacağı, yani idealizasyonun nasıl yapılacağı konusunda yazarla politikacı arasında anlaşmazlık çıkamaz

mi? Halbuki bugün Sovyet Rusya'da ve peylerde Sosyal Realist (ve sözde markist) yazar eserini verirken kendi marksizm anlayışından çok o zaman için iktidarı elinde tutan bir politikacının veya bir politikacılar zümresinin (en doğrusu olduğunu muhakkak ki iddia ettikleri) marksizm anlayışın gözönünde tutmak, ona uyum zorunda kalmaktadır.

Nitekim Leninin ölümlüden sonraki iktidarı mücadelesinden Stalin değil de Troçki galip çıksaydı, o zamandan bu yana Rusya'da yazılan romanların, hikâyelerin niteliği şüphesiz ki gerçekte olduğundan çok daha başka olacaktı. Ama her iki yol da Sosyalist Realizm teorisine göre "doğru" olmayacak mıydı?

Bay Cöntürk parti yolunda idealize ederek yazan yazar için bir iç gelişmesinin bahis mevzuu olamayacağını söylüyor. Kökünde yaşanmış tecrübe, yaşanmış heyecan olmayınca gerçek bir sanat eseri yaratılmayacağına inanan bir sanatçının toplumun gerçeklerine sırtını çevirip toplumun yaşanan dertlerini, acılarını, özlemlerini kendi çerçevesi içerisinde işlemeyerek herhangi bir dünya görüşü, hatta herhangi bir dünya görüşünün herhangi bir tefsiri uğruna tahrif etmesi ve bunu bunun doğruluğuna inanarak yapması kendi kendisiyle çelişmeye düşmesi değil midir?

YAZAR - OKURUN DEFTERİ

"Yaşamamız", Çevresinde Dolanı

Bilge KARASU

«YAŞAMASIZ» ı bitirdim bu hafta. Epeydir okuyordum. Araya günler, haftalar girdi, bıraktım, aldım, yeniden okudum. Eskiden de beğenirdim Bener'i, «Yaşamamız» ı bitirdikten sonra da beğeniyorum. Hikâye yazarlarımızın en iyilerinden biri belliyorum onu.

Çalışmasının titizliğini görmek kolay; bir hikâyeyi bitirdikten sonra yeniden başlamanın okumağa, herşeyin birbirine nasıl bağlandığını görürsünüz. Anlaşılmamış bir takım noktalar gerçekten aydınlanır, cümleler canlanır. Neye oraya oturtulduğu anlaşılmalı sözler bütün içindeki vazgeçilmez yerini alır. Bu döngülülük, bu yerini bulmuşluk, gelişigüzel çalışmaların ortaya koyabileceği bir şey değil. (Arada bir şeyler kaçırdığı da oluyor: Fiiil zamanı yanlışlıkları, gereksiz bir noktayı bir bilmece haline sokmalar.. Bunlar okuru gereksiz bir merakla düşünmeye yahut önemsemeye götürebilir... Ama ne de olsa, bunlar gerçekten az, hikâyelerin tümü gözönünde tutulunca önemsizleşen şeyler...)

Bener'in dili, (ama yeni sözler bulması yahut yaratması üzerinde değil, yapının dil yapısı, cümle anlayışı ile yapısı üzerinde durmak isterim), büyü yönü, kötülükten ne yapsalar kurtulamayan kişileri, önemli, incelenecek konular. Ama ondan da önce bir başka önemli iş var yapılacak :

Kasım ayında iki gazetede iki yazı çıkmıştı. Vatan'da Bay Alangu ile Yenigün'de M. İ. Bener'in kitabında bir noktayı yeriyorlardı: «Soyutluk» dedikleri bir noktayı. Bay Alangu'ya göre Bener, örneğin Kan hikâyesini, «dilden gelen bir karanlık-boğucu ortamda» kurmuştur, gerçeği aydınlıktan çıkarıp bir çeşit «soyutlama» yoluna götürmek istemektedir. (Gerçeklikle aydınlığın bağıntısı artık ağırlı bir hal aldı benim için. Ne zaman böyle sözlere başlansa midemde bir sancı duyduğumu sanacağım nerdeyse...) Yazar, «karşısına çıkan çözümlenmemiş, aydınlatılmamış bir yığın gerçeğin içinde, oradan oraya sıkıntı içinde dönerek, belki kendi anladığı, ama bunu bize ulaştırmak için ortada bir vasıta bulunmadığı soyut bir ortamda, şilirden aktarılmış kopuk sözler içinde çabalyor» diyor. Bener, okuru «şekilsiz bir söz yığını» karşısında bırakmakla, yazar ile okur arasındaki köprüyü, ortak dil ortamını zedelemekle suçlandırıyordu. M. İ. ise Bener'in kitabındaki «İki hüküm cereyan» dan söz açarak bunlardan birinin «sanatçıyı başıboş bir soyutluğa çekmek isteyen kelimelerin ve cümlelerin» gayreti olduğunu söylüyordu.

Benim bildiğim, soyutlama bir us işidir. Başıboşluk, «söz yığını», aydınlatılmamış, çözümlenmemiş bir yığın gerçeğin içinde dönmek, soyutlama ile, soyutlukta bağdaşacak şeyler değil. İmdi, Bener soyutlama yapıyor mu yapmıyor mu? Kendi anlıyor ama başkasına «uygun» bir araç bulup ulaştıramıyorsa, suç, dilindedir. Ama, Bay Alangu, Bener'in dilini yermiyor. Bir yerde «dilden gelen karanlık - boğucu bir ortam» diyor. Yazarın böyle bir ortam yaratmak istediğini sanıyorum ben, o halde dilyle bunu başardığını kabul edeceğim. Uygun araç bulunmuş demektir. (Neyse, şilirden kopuz sözler lakırdısı da var ama onun üzerinde şimdi durmasam da olur.)

Bener Soyutlama yapıyor, yani usunu kullanıyorsa, onu bu «yığın», «çözümlenmemiş», sözlerinin yükü altında bırakılmak gerekir. Yok bu sözler, yazarların düşündüklerini yankılıyorsa Bener, somut yığınından kurtulamıyor, bir tek şey bile hakiki bir aydınlık içinde göremiyor demektir. (Kedilere benzetecek oldum bu durumunu ama kedilerin de, kendilerine göre bir soyutlama yapmadıklarından pek emin değilim doğrusu...)

«Karanlık» ile «Soyut» un birbirine bağlanması, yanlış tutulmuş bir yolun belirtisi. Soyut şeylerin anlaşılması güç olabilir ama soyut olanın anlaşılabilmesine bir engel göremem ben; araştırma, anlama işteği buna yeter. Karanlık, «gerisinde birşey kalmayan» karanlık ise ne yaptığını, ne yapmak, ne yazmak istediğini bilmiyen

kişinin yapacağı şeydir. «Yeni birşey yapmak kaygısı ile» gelip karanlığa dayanmak beyinsizliğini Bener'e yüklemeye kimseciklerin kalkışmayacağını sınıyorum doğrusu.

Bana kalırsa Bener ne yapacağını, ne yapacağını, ne istediğini pekâlâ biliyor. Kolay anlaşılmasını, başka bir iş. Kimi zaman, söylediklerinden daha ötesini de düşündüğünü, söylemekten —belki de— çekindiğini seziyorum. Ama söylediklerinin çerçevesi içinde anlaşılabilir bir yazar olduğunu söylüyorum. Ne var, okur yalnız — Bay Alan-gu'nun deyimiyle, böyle karanlığa gelip dayanmış hikâyeler öldüğü zaman sapa-sağlam kalacak olan, — «bizim gerçeklerimizin aydınlık hikâyeleri'nin okuya okuya tembelleşmişse, bir yazar bundan sorumlu tutulmamalı. (O aydınlık hikâyeler herhalde Bener'in, «karanlık» adı verilen başka hikâyecilerin, gerçeklerini vermiyor ki onlar da başka türlü hikâyeler yazmaya kalkıyorlar. Demek Bay Alargu'nun «bizim» dediği gerçekler hepimizin gerçeğini içine almıyor. Bu da şimdilik iyi bir sonuç, aynı yerde konuşmadığımızı, tartışmadığımızı bileceğiz bundan sonra....)

Nerelere geldim. Bener'den söz açacağım, Bener'in tutumunu yerelere gittim; ama bu söz sonraya kalamazdı. Bitirdiğimi de sanmıyorum. Bener'e de, onun yazar tutumunu yerelere de döneceğim yarın.

Neorealizm ve İtalyan Sinemacılığı

Dr. Şevki VANLI

Bizde Avrupa filimleri pek tutunuyor. Her film endüstrisinin iyisi, imalatının ancak yüzde onuna yaklaşabilirken — hele çok iyisi yüzde üçün altında iken — ithalatçıların mesuliyetleri pek büyük oluyor. Halbuki, bu ithalatçılar bütün bir memleketin zevk ve cemiyet terbiyesinde mühim bir rol aldıklarının farkında bile değiller veya bilgileri kifayetsizdir. Diğer taraftan senelerden beri, Amerikan filimleri sayesinde ! görmekte olduğumuz, köşe başı romantizmi, genç kız ve delikanlılar cenneti, protestan papazı ahlakının tesiri altında, hâlâ onu ararız. Bizim gibiler veya bizden daha fazla cemiyet problemleri olan kimseler değil, olağanüstü şeyler yapabilenler alâkadar ediyor.

Son Cihan Harbinden sonra İtalya'da gelişen «neorealizmden», gazete ve mecmualarımızda bahsedildi ve bu mevzu daima bir baldır veya göğüs ile takdim edildiği için epeyce alâka çekti. Yakında Ankara'da Büyük Sinemada gösterilen «Bisiklet Hırsızları» filmi, işte bu tip film şiirinin en iyi örneklerindedir.

İtalyan filmciliği, iki harp arasında karakter kazanmağa başlamış ve uzun bir melodram devir geçirmiştir. Gittikçe gelişen espirisi, harbin yaklaşmasını hissettirmeye başlamış ve nihayet yerini kahramanlık hikâyelerine bırakmış, sonra da propagandaya kurban gitmiştir. Harp İtalya'da, meselâ Almanya'da olduğu kadar tahribat yapmamışsa da, iktisadi bakımdan ve

bilhassa ruhi bünye bakımından pek büyük problemler bıraktı. Onların kıymetli şahsiyetliliği bedbinliği, yaşama arzuları ise egoizmi kuvvetlendiriyordu. Bu, pek basit bir şekilde anlattığımız durum, toparlanması çok güç bir çözülmeydi. Bunu herkesden iyi sanatkarlar duyar ve duyurabilirdi. Nitekim, geçenlerde ölen Curzio Malaparte romanları, Cesare Zavattini film mevzuları ve Roberto Rossellini ile Vittorio De Sica'da rejileri ile durumu en iyi aksettirenler oldular. Hakiki olaylardan yeni kompozisyonlar — yani san'atın icabı fantezi ile — işleniyordu. Felsefeleri aşınmış değil köşeli ve şahsi idi. Sokak adamının hayatı bu sanatkarların elinde şiir-lenerek karşımıza çıkıyordu.

Sesli filmin ilk zamanlarında, Avrupa'da, çok güzel eserler verildi. René Clair, Renoire, Aisenteine gibi rejisörlerin eserleri sinema müzelerinin realizm temsilcileri olarak ne ise, 945-50 Rosellini ve De Sica filimleri de neorealizm temsilcileri olarak odur.

Bu 45-50 devrinin ilk filmini «Paisa» ile Rosellini verdi. Filimde, tok (Amerikalı işgalciler) için (İtalyanların) halinden hiç anlamıyor; ihtiyaç içinde kıvranan, çocuklar bile, varlık içinde yüzeni kolayca aldatabiliyordu. Bunu takip eden De Sica'nın «Sciu-Scia» filminde de yine açlık mücadelesine iştirak eden ayakkabı boyacısı çocukların nasıl kaçakçılık yaptığını görüyoruz. Sene 46-47, artık aldatılacak zengin yabancı yok, buna mukabil iki milyon işsiz sokaklarda doluyor. Karın doyurma şartları nisbeten biraz daha kolaylaşmakla beraber, zaman sabırsızlığı artmış, insan kendi fena durumunda olana dahi kıymya başlamıştır. Bu sıkıntılar, aile fertlerini kütle karşısında birleştirmekle beraber, hat zamanlarda onların arası da açılabilir ve ancak tek birleştirici «ölüm» kalıyor. İşte De Sica «Bisiklet Hırsızları»nda bu insanlarla alâkadar olmuştur. Filimde, problemleri görüyor, insanların seviyoruz. Problemleri şahıslardan o kadar kolaylıkla ayırabiliyoruz ki, içindeki insanları yalnız onlar için üzülmeden sevebiliyoruz. İşlenişte pek çok fantezi mevcuttur, bu fantezi hakikatleri daha da insanileştirmekte ve filmi dokümanterlikten kurtarıp san'at eseri yapmaktadır. Bizler hakiki heyecanı, güzelliği ve san'at şiirini, o yirtik pirtik elbiseler içindeki soluk benizli insanları seyrederek duyabiliyoruz.

Bu güzel filimlerin yanında bir de sahte neorealizm türemiştir. Türkiye'de pek iyi tanınan «Acı Piring» ve bu sene gördüğümüz «Nehir Kızı» gibi filimlerdir. Bunlar, mevcut yerlerde, mevcuta uygun-veya biraz fazla güzel — tiplerle, olan veya olabilecek mevzuları ele almışlardır. Fakat bütün yapıları «yeniden işaetmek» endişesinden ileri gidememiştir.

Sene 1950. Avrupa'da insanlar mideleri tarafından biraz rahat bırakılmıya ve içlerini daha çok dinlemeye başlamışlardır. Müsterek taraflar azalmış, halledilmesi daha güç meseleler ortaya çıkmıştır. Artık «ekmek» neorealizmin mevzuu olmaktan çıkmış, yerini diğer yaşama sebeplerine bırakmıştır: Aşk, fantezi, gurur. Tezahürat ve karşılıklı çok çeşitli ve çapraşık idi.

Nitekim, Rosellini'nin «Avrupa 51», De Sica'nın «Terminus İstasyonu» filimleri, iyi rejilerine rağmen, felsefeleri kararsızdı ve korkarım kendileri bile ikna olamadılar. Muhakkak ki berbat şeyler değildiler, fakat İtalyan neorealizminin, neorealizmin tekrar tatile girdiklerini haber verdiler. Nitekim, şimdi İtalyan filmciliği; Romeo ve Jülyet, Senso gibi filimlerle şiir-poesie — yapmakla ve ekmek, aşk ve fantezi gibilerle ise espri yapmakla meşgul. De Sica yine aktörlüğe döndü, daha inatçı olan Rosellini Hindistan'da yeni ilhamlar aramakta ve imkânlar vermesi için Hintlileri pohpohlamakla meşguldür.

Kültür Dünyasından Haberler :

DEVLET TİYATROSU DERGİSİ

Devlet Tiyatrosu Dergisi son Aralık sayısında, halkın dergiye gösterdiği isteklendirici ilgi yüzünden, yalnız Tiyatro içinde değil, dışında da satışa çıkarılacağı haberini veriyor. İyi bir tiyatro dergisi bulunmayan memleketimiz için bu sevindirici bir haber Gelgelelim son sayısının şöyle bir yapraklarını çevirmek bile dergiye güvenimizi bozuyor.

Dış görünüşü bakımından bütün dergilerimizi kıskandıracak kadar güzel basılmış. Bol ilân alıyor; resimleri, kâğıdı, herşeyi güzel. Ama yazılara bakınca..

İlk üç yazının, üçü de Muhsin Ertuğrul'un. Gerçi bu kimse memleketimizin en önemli tiyatro adamı. Ama bu önemde, onun tiyatromuzda sözünün geçerliği de, her üç yazının da onun kaleminden çıkmasını gerektirmez.

İş bu kadarla kalsa gene iyi, ama üç yazının her biri de mektup, sesleniş biçiminde yazılmış: «Bursa Valisi Sayın İhsan Sabri Çağlıyangil'e», «Mimar Mahmut Kemaleddin'in Aziz Ruhuna», «Reşat Nuri Güntekin'e İlk Mektup».

Dergide bir de artık üçüncü yılına giren ve okuyucuya usaç vermeye başlamış bir yazı serisi var; bu, Marcel Pagnol'un «Münekkıtları Tenkit» yazısı. Çeviren Çetin Altan. Tuhaf raslantı, yazar da, çeviren de oyun yazarı. Böyle olunca tenkidçileri sevmiyen kişilerden oldukları hemen akla geliyor. Çetin Altan bir zamanlar tenkidçi idi; hem yalnız sanat değil herşeyin tenkidini. Son zamanlarda ise uysallaştı, oyun yazarı oldu, dili de resmî! bir ton aldı. Tiyatro tenkitçilerinin her yönden püf noktalarını, zenaatlarının sırlarını ortaya dökmeye çalışan bu yazının her sayıda yayınlannası kendi işine gelebilir. Marcel Pagnol'a gelince, o öyle tenkidçilere uluorta saldırmıyor, işi zekice idare ediyor. Ama ne de olsa akıllı okuyucu yazının gözettiği çıkarları anlamakta gecikmeyecektir.

Zaten Devlet Tiyatrosu Dergisi, tenkitçilere yapılacak saldırıları kolayca benimliyor. Benimsemekle de kalmıyor. Yazı İşleri Kurulu bunların en ateşlilerini kendisi

kaleme alıyor. Aynı sayıda «Akis» dergisinin müzik tenkitçisine adamaklı veriyor. İmza: Neşriyat Müdürlüğü. Resmî bir ağza hiç de yakıştıramıyacak «külâh kapalı karmanyolcular» gibi deyimler kullanıyor». Oratoryonun orkestra «refakati» n-de çalınan bir müzik biçimi olduğunu ileri sürüyor, ve bir müzik sözlüğünden aldığı satırları bu işe kanıt olarak kullanıyor.

Bu oratoryo işi, Yunus Emre Oratoryosunun çalınışı dolayısıyla epey tartışma konusu oldu. Bu bakımdan gelecek sayıda, bu sütunlarda Oratoryo nedir, ne değildir, ve orkestranın görevini belirten, gerek tanımış müzik danışma kitaplarından, gerek yetkili müzikçilerin fikrini alarak bir yazı yayımlanacaktır.

Bunun yanı sıra, Neşriyat Müdürlüğü'nün usulünü hiç kendisine yakıştıramadığımız bu cevabında birçok mantık hataları da göze çarpıyor. Örneğin, «eser, Devlet Tiyatrosunda söylendiğine göre elbette ki Devlet Tiyatrosunun solistleri ve korusu tarafından söylenmektedir» diyor, ve örnek olarak da Devlet Tiyatrosu sanatçılarınca temsil edilen bir oyun için hayali bir afiş hazırlayarak, bu afişte Devlet Tiyatrosu sanatçılarının da oynadığını ekliyerek işin garipliğini göstermek istiyor.

Ancak verilen bu örneğin yerinde bir örnek olmadığını göstermek için gene hayali bir örnek düşünelim; diyelim ki Devlet Tiyatrosu sanatçıları, kendi tiyatrolarında, İst. Şehir Tiyatrosu sanatçıları ve gene İstanbul'dan özel bir tiyatro topluluğu olan Haldun Dormen tiyatrosunun sanatçıları ile, beraberce bir temsil verecekler. O zaman afişte yalnız İstanbul Şehir Tiyatrosunun ve Haldun Dormen'in adı gözükecek; Devlet Tiyatrosu sanatçılarının nasılsa kendi tiyatrolarıdır diye bu temsile katıldıkları belirtilmiyecektir. Pekî, ya onlar hiç katılmamış olsalardı, afişte bakanlar, D. Tiyatrosunun katılmadığını nereden anlayacaklar? Görülüyor ki «Neşriyat Müdürlüğü» kendini temize çıkarayım derken büsbütün işleri karıştırıyor. Hatalarını düzeltecek yerde bunları haklı imiş gibi göstermek bizce yerinde bir yol değil.

Gene aynı sayıda bu biçim bir hatâ daha var. Bilmiyoruz bu da Neşriyat Müdürlüğü'nün sorumluluğunda mı, ama opera metinleri için Fransızca «livre» kelimesi kullanılıyor, niye bu Fransızca, kelimenin aslı olan — opera terimi olarak — İtalyanca «libretto» değil? Üstelik bu yazılışı ve okunuşu bakımından da Türkçeye daha uygun, zira ötekinin sonunda atlanan bir (t) var. Haydi, diyelim, bu dilimize artık girmiş, peki o zaman niye bütün operalar için aynı terim kullanılmıyor da, örneğin derginin aynı sayısı Sevil Berberi için livre yerine «söz» deniliyor, «Kadınlar Böyle Yapırlar» için «livre» deniliyor, aynı zamanda da «Aranan Şair» in de «Decameron» dan alındığı belirtilmiyor?

Bize kalırsa, Devlet Tiyatrosu Dergisinin tiyatro dışında da satılmaya başlamadan önce çok şey öğrenmesi gerekir.

GÜMRÜK VE SANAT

Bâzan yanlış gümrük siyasetinin bir memleketin sanat gelişmesini nasıl baltadığını göstermek üzere Tunç Yalman, Vatan gazetesinde «Güçlükler» başlıklı bir yazısında iki örnek veriyor. Bunlardan birincisi Rockefeller Tesis'i'nin İstanbul Şehir Orkestrasına eskiyen âletlerini değiştirmek için yaptığı 40 bin dolarlık yardım ile alınacak âletlerin getirilmesinde yüksek gümrük dolayısıyla karşılaşılan güçlük. Şimdi işitiyoruz ki yetkililerin anlayışı ile bu halledilmiş, gümrük bağımsızlığı tanınmış, Konservatuvar Müdürü Eşref Antikacı da bunları satın almak üzere Avrupa'ya ve Amerika'ya gidecektir.

Tunç Yalman'ın ikinci örneği, Amerika'da tanınmış Baldwin piyanoları fabrikasının Ankara'daki «Ses ve Tel Birliği» ne yarı fiyatına ve Türk parası ile ödenmek üzere göndermek istediği büyük konser piyanosundan çıkan güçlüktür. «Ses ve Tel Birliği»nin bu piyanoyu bütün sanatçıların çalmasına açık tutmak kararına rağmen gümrüğün yüksekliğinden piyano getirilememektedir.

Bir üçüncü örneği de biz verelim; bu da sütunlarımızda sık sık adı geçen Türk Bale Okulunun kurucusu Dame Ninette Valois'ının Türk öğrencilerine armağan etmek istediği bale giyimlerinin yüksek gümrük yükünden öğrencilerin eline geçmesinin imkânsızlaşmasıdır.

İKİNCİ MÜZİK FESTİVALI

Şehrimizde başarılı konserler düzenleyen Üniversiteler Müzik Derneği, 11 Ocaktan 1 Şubat'a kadar sürecek bir müzik festivaline başlamış bulunmaktadır.

Festivalin en övülecek yönü Türk bestecilerinin eserlerine geniş yer vermesi. Bu arada Ekrem Zeki Ü'nün piyano konçertosu, Bülent Arel'in Birinci Senfonisi, Kuartet ve Generatör için müziği, Nüvit Kodallı'nın Senfonieta'sı, İlhan Usmanbaş'ın 3 Müzikli şiri yer almış.

Bunlardan başka 26 Ocak Pazar günü Millî Kütüphane'de müzik tenkidcisi İlhan Mimaroglu'nun sunacağı bir «Türk Bestecileri Forumu» düzenlenmiştir. Bunda yeni, eski birçok Türk bestecilerinin oda müziği eserleri çalınacaktır.

Festivalin bir ilgi çekici yönü de çeşitli müzik topluluklarına ve sanatçılara yer vermiş olmasıdır. Riyaseticumhur Senfoni Orkestrasını, şefi Robert Lawrence idare edecek. Amerikalı soprano Ginia Davis festivale konuk sanatçı olarak katılacaktır.

Festivalin sonunda bir de «Caz Festivali» yer almış. Böyle «kutu kutu içinde» gibi bir ek ister istemez yadırganıyor. Caz gibi anlatımı, tekniği, özü değişik bir müzik dalının festivalde yer alıp almaması tartışma konusu olabilir. Fakat herhalde bu başarılı festivali düzenleyen Üniversiteler Müzik Derneğini kutlar, başarılar dileriz.

DÜZELTME

SAYI 90 :

«Dünya Basımından Haberler» yerine «Kültür Dünyasından Haberler»,

SAYI 91 :

Sayfa 22, sütun 1, satır 12 : «arasında bir anlatım ayrılığı gözetmeyince, bu anlatışın bir değeri...» şeklinde olacaktır. Düzeltir, özür dileriz

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:

Abdullah F. UZUN

İdarehane: Büyük Han, No. 55

Yenişehir - Ankara

Tel: 26754

Haberleşme Adresi:

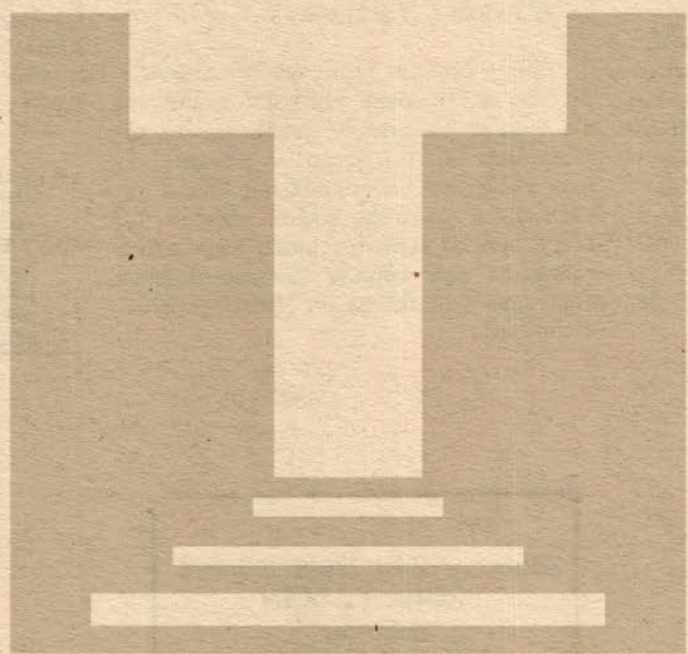
Posta Kutusu 131 - Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:

Ayyıldız Matbaası — Denizci-

ler Caddesi, Saka Han, Alt Kat

Tel: 17507 — Ankara

TÜSTAV